

Õiguskantsler

Tartu Vangla
tartu.vangla@just.ee

Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie nr

Meie 05.05.2021 nr 7-7/202136/2103141

Kontrollkäik Tartu Vanglasse ja vanglate psühhiaatriaosakonda

Austatud direktori asetäitjad ja justiitsminister

Õiguskantsleri üks kohustusi on teha regulaarset järelevalvet kinnipidamiskohtade (sh vanglate) üle ([õiguskantsleri seaduse](#) § 1 lg 7 ja § 27 ning [piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokoll](#) artikkel 3). Selleks korraldab õiguskantsler kontrollkäike nii asutusega varem kokku lepitud ajal kui ka ette teatamata.

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid 26.–28.11.2020 lühikese etteteatamisega Tartu Vanglat. Kiiduväärt on vangla koostöövalmidus, sujuv asjaajamine ja asjatundlike selgituste andmine kontrollkäigu ajal ja selle järel.

Kontrollkäigul keskenduti üksikvangistuses viibivate inimeste olukorrale. Õiguskantsleri nõunikud vestlesid kontrollkäigu vältel üksikvangistuses viibivate kinnipeetavate ja vahistatutega; suhtlesid vangla ametnike ja töötajatega ning tegid vangla territooriumil ja ruumides ringkäigu. Valikuliselt tutvuti ka dokumentidega. Kontrollkäigule kaasati tervishoiuekspertidena psühhiaater ja perearst. Viimati kontrollis õiguskantsler Tartu Vanglat [2016. aastal](#).

Tunnustada tuleb vangla pingutust tagada erivajadusega kinnipeetavale võimalus kasutada vangistuseseaduse ([VangS](#)) §-s 23 sätestatud õigust suhelda perekonna ja lähedastega. Vangla korraldas videokohtumise kinnipeetavale, kellel puudus tema erivajaduse ja kokkusaamistele kehtestatud piirangute tõttu muu võimalus lähedastega suhelda. Vangla direktor kinnitas, et videokõne oli võimalik korraldada turvaliselt vanglas kasutatava Skype for Business programmi kaudu ning selline kohtumine ei nõudnud erilisi ettevalmistusi, kulusid ega tehniliste võimaluste täiustamist.

Samuti väärib kiitust, kuidas Tartu Vangla on muutnud varasemat praktikat¹ ning võimaldab kinnipeetavatel ja vahistatutel järgida oma religioonile ja maailmavaatele omaseid toitumistavasid,

---

¹ Vt õiguskantsleri 13.01.2016 [seisukoht](#) nr 7-4/151096/1600194.

kui see ei nõua vanglalt suuri pingutusi ega kulutusi. Vangla vanemkaplani sõnul [VangS](#) § 47 lõike 3 alusel eritoitu saavate inimeste võimalusi osta vangla kauplusest toiduaineid (nt liha jm) ei piirata.

Paranenud on ka jalutustingimused vanglate psühhiaatriaosakonnas. Osakonnas on nüüd võrkaiaga piiratud avar jalutusala, kus on ka treeninguvahendid.

Paraku ei vasta Tartu Vanglas siiski kõik seadustele ja rahvusvahelistele nõuetele.

Seniajani on lahenduseta väga pikka aega kestnud vahistatute liikumis- ja suhtlemisvõimaluste avardamine. Rohkem tähelepanu tuleb pöörata üksikvangistuses viibivate inimeste tervises seisundi hindamisele ning neile tähendusliku suhtluse võimaldamisele. Üks probleeme on ka see, et kinnipeetavatel tuleb tihti liiga pikalt kanda kartserikaristust. Eraldatud lukustatud kambri kohaldamise vajaduse hindamine peab olema selgem. Kinnipeetavatele peavad arsti määratud ravimeid andma üksnes tervishoiutöötajad. Parandamist vajavad olme ja kartserirežiimi tingimused. Probleeme on vahetu sunni kohaldamise ja dokumenteerimisega.

Vangla elukorraldus ja tingimused peavad muu hulgas seisma vanglas viibivate inimeste taasühiskonnastamise teenistuses. Õppimisvõimalused, perekonnasidemete hoidmine ja ühiskonnas toimuvaga kursis olemine suurendavad oluliselt võimalust, et vabanedes alustab või jätkab inimene õiguskaualekat elu. Seega on vanglal suur roll ühiskonna turvalisemaks muutmisel, korduvkuritegevuse vähendamisel ning ühtlasi ka [vangistuse kulude](#) vähendamisel.

Kinnipeetavad ja vahistatud peaksid saama oma pere ja lastega suhelda ka videokõne vahendusel, teisiti katkevad vanglavälised sidemed, mis aitaksid vabanedes õiguskaualekat elu elada. Tingimused, mis ei soodusta kinnipeetavate ja vahistatute kokkusaamisi oma lähedastega, tuleb üle vaadata ning kartserikaristusega kaasnev kokkusaamiste automaatne keeld tuleb kaotada. Raamatukogu reformi järel võimalus raamatuid lugeda kahanes, seepärast tuleb kaaluda võimalusi raamatud vanglas olevatele inimestele taas paremini kättesaadavaks teha.

Olukord vanglate psühhiaatriaosakonnas on püsinud aastaid sama. Täitmata on mitmed õiguskantsleri varem antud soovitused.

Ka on mitmed vanglaametniku välimust reguleerivad nõuded ülemäärased, eriti arvestades seda, et vanglates on pidev ametnike puudus ning prima kvalifikatsiooniga, asjatundlikke, usaldusväärseid ja motiveeritud inimesi on niigi keeruline leida.

Kuivõrd tuvastatud probleemid on mitmetahulised ning paljud lahendused eeldavad õigusaktide muutmist, on soovitused mõeldud nii vanglale kui ka Justiitsministeeriumile, mille valitsemisalasse Tartu Vangla kuulub ja mille pädevuses on vangistusõigusega seotud eelnõude ettevalmistamine.

1. Üksikvangistus

1.1. Määratlus

ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinumireeglite ([Mandela reeglite](#)) artikli 44, Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec(2006)2 Euroopa vanglareeglistiku kohta ([EVR reeglite](#)) artikli 60.6(a), [ÜRO piinamisvastase eriraportööri aruande](#) punkti 25, Piinamise ja

Ebainimliku või Alandava Kohtlemise Euroopa Komitee (CPT) kujutluse² ning [Istanbuli deklaratsioonis](#) ja õiguskirjanduses³ väljendatud seisukohtade järgi on üksikvangistuseks see, kui inimene viibib vähemalt 22 tundi päevas teistest vanglas olijatest eraldatuna ning tal puudub igapäevase tähendusliku suhtlemise võimalus. Üksikvangistus on ka sel moel inimeste hoidmine pikka aega kambris kahekesi või kolmekesi. Nii on leidnud CPT oma [standardites](#) (p 54) ja ka Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) nt 02.06.2020 asjas [N.T. vs. Venemaa](#) (p 44).

Tartu Vanglas on üksikvangistuses kinnipeetavad, kes kannavad [VangS](#) § 63 lg 1 punkti 4 alusel distsiplinaarkaristust kartserikambris, samuti [VangS](#) § 69 lg 2 punkti 4 alusel julgeoleku kaalutlustel eraldatud lukustatud kambris viibijad. Sisuliselt on üksikvangistuses ka kõik vahistatud ja [VSKE](#) § 8 lõike 4 järgi vastuvõtturežiimil kinnipeetavad. Enamik vastuvõtturežiimil kinnipeetavatest viibis lukustatud kambris ligi kolm kuud, mis on ühtlasi [VangS](#) § 14 lõikes 4 ette nähtud pikim lubatud aeg.

Neil režiimidel on inimesed sotsiaalselt isoleeritud, kambrivälist tegevust on vähe või seda ei ole ja nende füüsiline keskkond on teiste kinnipeetavatega võrreldes kehvem.

2014. aastal tegi õiguskantsler Riigikogule [ettepaneku](#) muuta [VangS](#) § 90 lg 3 lauset 1 ja lõiget 5, mis puudutab vahistatute liikumisvabadust ja suhtlemisvõimalusi. Riigikogu aseesimees tegi Riigikogu õiguskomisjonile ülesandeks algatada eelnõu [vangistusseaduse](#) Eesti Vabariigi [põhiseadusega](#) kooskõlla viimiseks. On äärmiselt kahetsusväärne, et [vangistusseadust](#) pole seitsme aasta jooksul õiguskantsleri ettepaneku ja Riigikogu suuniste järgi muudetud.

Justiitsministeeriumil tuleks viivitamata ette valmistada ja Riigikokku saata [VangS](#) § 90 lg 3 lause 1 ja lõike 5 muutmise seaduse eelnõu.

1.2. Mõju ja selle hindamine

Mitme uuringu põhjal on leitud, et üksikvangistus mõjutab inimest vähe või üldse mitte või selline kinnipidamine on mõnel juhul lausa kasulik.⁴ Sellistele järeldustele jõudnud tööde autoritele on ette heidetud kompetentsuse puudumist, alusmaterjali puudulikkust ja ka ebakvaliteetseid uurimismeetodeid.⁵

Ka on juhitud tähelepanu, et üksikvangistuse vähest mõju või mõju puudumist inimesele ei tohiks tõlgendada üksikvangistust õigustavana. Üksikvangistus on rehabilitatsioonitegevuse ja

² Samuti nt CPT 2020. aasta [raportis](#) Moldovale, 2020. aasta [raportis](#) Portugalile, 2020. aasta [raportis](#) Ühendkuningriigile, 2019. aasta [raportis](#) Eestile jne.

³ Vt nt J. Lobel, P. Scharff Smith (Eds.), *Solitary Confinement: Effects, Practices, and Pathways Towards Reform*, Oxford University Press, 2020 ja seal viidatud allikad.

⁴ Nt M. L. O'Keefe *et al.*, [One Year Longitudinal Study of the Psychological Effects of Administrative Segregation](#), Colorado Department of Corrections, 2010; R. D. Morgan *et al.*, [Quantitative Syntheses of the Effects of Administrative Segregation on Inmates' Well-Being](#), *Psychology Public Policy and Law*, 22(4), 2016; P. Gendreau, R. M. Labrecque, [The effects of administrative segregation: A lesson in knowledge cumulation](#), in J. Wooldredge, P. Smith (Eds.), *Oxford handbook on prisons and imprisonment*, Oxford University Press, 2016; Vt ka L. Glaase, [Üksikvangistus õigusteaduses ja teistes teadustes](#), *Juridica*, 2021/1, lk 71–80.

⁵ Nt P. S. Smith, [The Effects of Solitary Confinement: Commentary on One Year Longitudinal Study of the Psychological Effects of Administrative Segregation](#), *Corrections and Mental Health*, 2011; S. Shalev, M. Lloyd, [Though this be method, yet there is madness in't: Commentary on One Year Longitudinal Study of the Psychological Effects of Administrative Segregation](#), *Corrections and Mental Health*, 2016; C. Haney, [The Psychological Effects of Solitary Confinement: A Systematic Critique](#), *Crime and Justice*, 47(1), 2018, lk 365–416.

raviprogrammidega võrreldes primitiivne ja lühinägelik viis inimese käitumist juhtida.⁶ Ka siis, kui üksikvangistuse kahjulik mõju ei leidnud kinnitust, asusid teadlased seisukohale, et see võib sellegipoolest olla ohtlik inimese vaimsele tervisele ja jätab üksikvangistuses inimese ilma võimalusest sarnaselt teiste kinnipeetavatega oma käitumist parandada ja end rehabiliteerida.⁷

Arvestatav hulk eri riikides korraldatud teadustööde tulemusi on järjekindlalt näidanud, et inimese kui sotsiaalse olendi teistest isoleerimine, karm füüsiline keskkond ja positiivse stimulatsiooni vähesus või sellest ilmajätmine on ohtlik inimese vaimule ja kehale, alandab inimväärikust ja on raskematel juhtudel piinav.⁸

2020. aastal avaldatud metaanalüüsi tulemused näitavad samuti üksikvangistuse märkimisväärset seost vaimse ja füüsilise tervise halvenemise, suurema enesevigastamise ja suremuse (eriti enesetapud) vahel. Metaanalüüsis tuuakse välja, et üksikvangistus ei ole tõhus viis julgeoleku tagamiseks ja võib hoopis suurendada õigusrikkumiste arvu, sh pärast vabanemist.⁹

Asjakohasele teaduskirjandusele ja rahvusvaheliste erialaekspertide hinnangutele toetudes juhtis üksikvangistuse negatiivsele mõjule tähelepanu ka õiguskantsler Justiitsministeeriumile saadetud [märgukirjas](#).

Üksikvangistuse negatiivne mõju ei väljendu üksnes võimalikus inimese tervise kahjustamises, vaid see ohustab vangla julgeolekut tervikuna ning suurendab retsidiivsuse riski. Viimasel on aga otsene mõju kogu ühiskonnale.¹⁰ Samuti töötab üksikvangistus sellega vastu vangistuse eesmärkidele.

⁶ P. Gendreau, R. M. Labrecque, [The Effects of Administrative Segregation: A Lesson in Knowledge Cumulation](#) in J. Wooldredge, P. Smith (Eds.), Oxford Handbook on Prisons and Imprisonment, Oxford University Press, 2016, lk 14; R. D. Morgan *et al.*, [Quantitative Syntheses of the Effects of Administrative Segregation on Inmates' Well-Being](#), Psychology Public Policy and Law, 22(4), 2016, lk 19.

⁷ C. D. Chadick *et al.*, [The Psychological Impact of Solitary: A Longitudinal Comparison of General Population and Long-Term Administratively Segregated Male Inmates](#), Legal and Criminological Psychology 23(1), 2018, lk 101–115.

⁸ Vt nt Lobel, P. S. Smith (Eds.), Solitary Confinement: Effects, Practices, and Pathways Towards Reform, Oxford University Press, 2020, lk 129–243; H. S. Andersen *et al.*, [A longitudinal study of prisoners on remand: psychiatric prevalence, incidence and psychopathology in solitary vs. non-solitary confinement](#), International Journal of Law and Psychiatry, 26, lk 165–177, 2000; H. S. Andersen, [A longitudinal study of prisoners on remand: repeated measures of psychopathology in the initial phase of solitary versus non-solitary confinement](#), International Journal of Law and Psychiatry, 26(2), 2003, lk 165–177; D. Lovell, [Patterns of Disturbed Behavior in a Supermax Population](#), Criminal Justice and Behavior, 35(8), 2008, lk 985–1004; K. Cloyes *et al.*, [Assessment of Psychosocial Impairment in a Supermaximum Security Unit Sample](#), Criminal Justice and Behavior, 33(6), 2006, lk 760–781; C. Haney, [Restricting the Use of Solitary Confinement](#), Annual Review of Criminology, 2018, lk 285–310; S. Grassian, [Psychiatric Effects of Solitary Confinement](#), Washington University Journal of Law & Policy, Vol. 22, 2006, lk 332–333; F. Kaba *et al.*, [Solitary Confinement and Risk of Self-Harm Among Jail Inmates](#), American Journal of Public Health, 2014, Vol. 104, lk 442–447; S. Shalev, [A sourcebook on solitary confinement](#), Mannheim Centre for Criminology, 2008, lk 17–23; S. Shalev, Solitary confinement as a prison health issue, [Prisons and Health](#), WHO Regional Office for Europe, 2014, lk 27–35; P. S. Smith, [The Effects of Solitary Confinement on Prison Inmates: A Brief History and Review of the Literature](#), Crime and Justice, 2006, Vol. 34(1), lk 441–528; D. M. Sestoft, [Impact of Solitary Confinement on Hospitalization Among Danish Prisoners in Custody](#), International Journal of Law and Psychiatry, 21(1), 1998, lk 99–108. S. Hodgins, G. Côté, [The Mental Health of Penitentiary Inmates in Isolation](#), Canadian Journal of Criminology, 1991, lk 175–182; D. Lowell *et al.*, [Recidivism of Supermax Inmates in Washington State](#), Crime & Delinquency, Vol. 53/4, 2007, lk 633–656; J. D. Strong *et al.*, [The body in isolation: The physical health impacts of incarceration in solitary confinement](#), PloS one, Vol. 15, 2020 jne.

⁹ M. Luigi *et al.*, [Shedding Light on “the Hole”: A Systematic Review and Meta-Analysis on Adverse Psychological Effects and Mortality Following Solitary Confinement in Correctional Settings](#), Frontiers in Psychiatry, 2020.

¹⁰ Vt õiguskantsleri 05.10.2016 [märgukirjas](#) nr 6-1/161019/1604041 viidatud allikaid.

Euroopa Inimõiguste Kohus on järjepidevalt tõdenud, et üksikvangistus ilma võimaluseta õppida, harjuda õiguskuulekate suhtlemismustritega, hoida end tervislikus füüsilises vormis kahjustab pikemas perspektiivis kinnipeetava vaimset tervist ja sotsiaalseid võimeid.¹¹ Riigikohus on [leidnud](#), et pikaajaline üksikvangistus võib kahjustada isegi vaimselt ja füüsiliselt tervet inimest.

1.2.1. Tervishoiutöötaja roll

Selleks, et hinnata üksikvangistuse mõju inimesele, on vaja regulaarselt jälgida ka tema tervist.

Kontrollkäigule kaasatud perearstist tervishoiuekspert tegi kindlaks, et vanglas ei ole eraldi määratud töötajat ega korda üksikvangistuses viibijate jälgimiseks.

Kontrollkäigule kaasatud eksperdid (psühhiaater, perearst) märkisid, et üksikvangistuses olijaid ohustavad kindlasti rohkem eeskätt psühholoogilised kahjulikud tervisemõjud. Üksikvangistuse võimalike kahjulike mõjude (nt unehäired, depressioon, ärevus, foobiad, emotsionaalne sõltuvus, segadusseisund, mäluhäired, puudulik keskendumisvõime, agressiivsus, külmatunne, vererõhu tõus jne.) tekkimist ja varasemate terviseprobleemide süvenemist võiks ekspertide hinnangul jälgida iga päev. Üksikvangistuses oleva kinnipeetava või vahistatu läbivaatus peab olema sisuline. See tähendab, et vangla tervishoiutöötaja peab käima üksikvangistuses viibijaid kambrites vaatamas ja nendega vestlemas. Kinnipeetava või vahistatu tervise halvenemisest peaks meditsiinitöötaja kohe teavitama vanglat ja soovutama režiimi leevendamist või üksikvangistuse lõpetamist ([Mandela reeglite](#) art 46.2-3, [EVR reeglite](#) art 43.3).

EIK on korduvalt (sh asjas [Ramirez Sanchez vs. Prantsusmaa](#) (p 139) ja [Razvyazkin vs. Venemaa](#), p 101) öelnud, et üksikvangistuses kinnipeetava läbivaatamine peab olema korrapärane ja pidev. [Mandela reeglite](#) artikli 46.1, [ÜRO piinamisvastase eriraportööri arvamuse](#), [EVR reeglite](#) artikli 43.2, CPT [standardite](#) ja soovitude (sh [2014. aasta](#) ja [2019. aasta](#) raportis Eestile) järgi tähendab korrapärasus seda, et tervishoiutöötaja vaatab üksikvangistuses inimese läbi iga päev.

Vangla tervishoiutöötaja peaks iga päev hindama kõigi üksikvangistuses viibivate inimeste seisundit.

1.3. Tähtsusetlik suhtlemine

[EVR reeglite](#) artikkel 53.A(a) näeb ette, et julgeoleku tagamiseks teistest eraldatud kinnipeetav peab saama vähemalt kaks tundi päevas tähtsusetlikult suhelda. Tähtsusetlik on selline suhtlemine, mis võimaldab inimesel luua ja hoida suhteid, kogeda kuuluvustunnet, saada teistelt tuge ja tagasisidet. [Mandela reeglite rakendamise juhise](#) selgitab ka, et tähtsusetlik suhtlemine ei tohiks olla juhuslik. See peab toimuma näost näkku ilma füüsiliste (nt toiduluugi kaudu vms) tõketeta ning võimaldama empaatilist inimlikku kontakti. Selline suhtlus võib toimuda kambriväliste tegevuste käigus või ametnikega igapäevaselt kohtudes, samuti teiste kinnipeetavatega ja oma lähedastega.

Kontrollkäigul selgus, et üksikvangistuses kinnipeetavate igapäevased kontaktid ametnike ja eelkõige valvuritega piirduvad suuresti loenduse, toidujagamise, taotluste vastuvõtmise jms käigus

¹¹ Vt nt [Gorbulya vs. Venemaa](#), p 78; [Razvyakin vs. Venemaa](#), p 104; [Csüllög vs. Ungari](#), p 30, [Khoroshenko vs. Venemaa](#) p 140.

kohtumistega. Kahetsusväärset vähe pööratakse vanglas tähelepanu igapäevasele suhtlusele üksikvangistuses kinnipeetavatega, selliste suhete ülesehitamisele ja hoidmisele ning läbi suhtluse probleemsete olukordade ennetamisele. Kontrollkäigul osalenud psühhiaatrist tervishoiuekspert soovitas, et valvurite väljaõppes peaks rohkem tegelema probleeme ennetava suhtluse õpetamisega ning suunata valvureid kasutama neid oskusi igapäevaselt.

Täenduslikku suhtlust aitab üksikvangistuses kinnipeetavatele tagada [dünaamilise julgeoleku](#) põhimõtete juurutamine ametnike igapäevatoos.¹² [Mandela reeglite](#) artikkel 76(c) ja [EVR reeglite](#) artikkel 51.2 näevad dünaamilist julgeolekut turvalisuse tagamise lahutamatu osana ning rõhutavad selle olulisust vanglatöötajate väljaõppes.

Dünaamilise julgeoleku põhimõtete järgi ei pea kinnipeetavatega looma sõprussuhteid, vaid tuleb neisse suhtuda professionaalselt. Selline suhtumine on sisuline ja heasoovlik. Vahetu sunni kasutamise oskuse kõrval peetakse olulisemaks oskust hoolealustega vahetult suhelda nii positiivses võtmes, kui see on võimalik. See tähendab, et vanglatöötajad on pidevas kontaktis kinnipeetavaga ja teavad, mis kinnipeetavaga toimub, näevad ette konfliktse olukorra võimalikku süvenemist ning hoiavad kinnipeetavaga saavutatud hea kontakti kaudu ära vangla julgeolekut ohustava käitumise.¹³ Vastasel juhul otsivad kinnipeetavad tähelepanu ja kontakti muud moodi, sh väljakutsuva käitumise ja korrarikkumiste kaudu.¹⁴ Selle tagajärjeks on aga kinnipeetava veel suurem isoleerimine, rangem režiim ja väiksemad võimalused tema edukaks naasmiseks teiste vangla kinnipeetavate hulka ja õiguskuulekaks eluks.

Vanglal tuleks tagada üksikvangistuses kinnipeetavatele ja vahistatutele vähemalt kaks tundi päevas tähenduslikku suhtlemist. Selleks peavad kõik töötajad ja eriti kinnipeetavatega kõige tihedamalt kokku puutuvad valvurid oma igapäevatoos rakendama dünaamilise julgeoleku põhimõtteid. Vangla juhtkond peaks korraldama töötajatele vajaliku väljaõppe ja andma neile asjakohased töösuunised.

1.4. Kartser

1.4.1. Karistuse kestus

Kontrollkäigul leidis kinnitust, et lisaks mõnepäevasele karistusele on kinnipeetavad mitmel juhul kandnud kartserikaristust ka pikemalt: näiteks 21, 35, 41, 43, 56, 75, 85 ja koguni 130 päeva järjest. Mitme kartserikaristuse järjestikku kandmine ületab mitmekordselt rahvusvahelistes kinnipidamisstandardites ja rahvusvaheliste organisatsioonide soovitusel seatud 14 päeva piiri. Samuti ületavad mitmed Tartu Vanglas järjestikku kantud kartserikaristused [VangS](#) § 63 lõikes 1 sätestatud 45-päevast kartserimäära ega ole kooskõlas Riigikohtu [seisukohaga](#), mille kohaselt tuleb vajaduse korral võimaldada kinnipeetaval mitme kartserikaristuse kandmise vahel olla mõnda aega vangla tavatingimustes.

Juba 2016. aastal [juhtis](#) õiguskantsler Justiitsministeeriumi tähelepanu sellele, et [vangistusseaduses](#) sätestatud kartserikaristuse maksimaalne kestus ületab [Mandela reeglite](#) artikleid 43–44 arvestades ning [ÜRO piinamisvastase eriraportööri](#) ja [CPT hinnangul](#) põhjendatud määra mitmekordselt. CPT on nii [2014. aastal](#) (p 95) kui ka [2019. aastal Eestile saadetud](#) raportis

¹² Vt ka EPTA, [Dynamic Security Training Handbook](#), 2021.

¹³ Vt nt UNODC, [Handbook on the Management of High-Risk Prisoners](#), 2016, lk 71–73; EPTA, [Managing Difficult Inmates Training Handbook](#), 2021.

¹⁴ L. A. Bassett, [The Constitutionality of Solitary Confinement: Insights from Maslow's Hierarchy of Needs](#). Health Matrix: The Journal of Law-Medicine, 2016 Vol. 26/1.

(p 67–70) kritiseerinud nii seadustega sätestatud kartserikaristuse maksimaalset kestust kui ka mitme karistuse järjestikku kandmist. CPT on palunud Eestil teha kohe vajalikud ettevalmistused mh seaduste muutmiseks.

Vaatamata korduvatele soovitudele ja Justiitsministeeriumi 2017. aastal antud [lubadusele](#) probleem lahendada, pole seda tänaseni tehtud. Kartserikaristuse maksimaalset kestust reguleerivad [vangistusseaduse](#) sätted loovad jätkuvalt soodsa olukorra inimeste väärkohtlemiseks.

Justiitsministeeriumil tuleks viivitamata ette valmistada ja Riigikokku saata [VangS](#) § 63 lg 1 punkti 4, lõike 2 ja [VangS](#) § 100 lg 1 punkti 3 ja lõike 2 muudatuste seaduse eelnõu, millega need sätted viidaks kooskõlla rahvusvaheliste kinnipidamisstandardite, rahvusvaheliste ekspertide, sh CPT väljendatud seisukohtadega. Vangla tohib kartserikaristust kohaldada vaid kõige tõsisematel juhtudel, viimase abinõuna ja nii lühiajaliselt kui võimalik. Täiskasvanule määratud kartserikaristuse kestus ei tohi ületada 14 ööpäeva. 14-päevasele kartseris viibimisele peab järgnema mõistlik aeg tavarežiimil.

1.4.2. Voodi kasutamine ja lugemisvõimalused

Kartserikambris nr 1003 oli voodi kinnitatud seina külge. Kambris viibiv kinnipeetav oli teinud rätikust ja ajalehest põrandale aseme ning kasutas seda puhkamiseks. Kinnipeetavad rääkisid, et kartseris olijal on [VSKE](#) § 60 lõike 1 järgi võimalik laenutada vaid õppe- või usukirjandust. Mitmed kinnipeetavad märkisid, et nad ei õpi ega ole usklikud ning seetõttu piirdub nende lugemismaterjal üksnes aeg-ajalt kambrisse toodava ajalehega.

Kontrollkäigule kaasatud psühhiaatrist tervishoiuekspert juhtis tähelepanu, et voodi kasutamise keeld ja väga piiratud lugemisvõimalused on ülemäärased. CPT asus 2020. aastal Moldovale saadetud [raportis](#) (p 100) seisukohale, et kartserikambris ei tohiks päevasel ajal voodit seina külge kinnitada. CPT on järjepidevalt Eestile teada andnud (sh 2005. aasta [raportis](#), 2011. aasta [raportis](#), 2014. aasta [raportis](#) ja 2019. aasta [raportis](#)), et kartserikambris olevate kinnipeetavate lugemisvõimalusi ei tohiks piirata. Ka EIK on arvanud asjas [Csüllög vs. Ungari](#) (p 34), et üksikvangistuse režiimil viibiva kinnipeetava kambrisse antavate raamatute arvu piiramine ei ole mõistlikult põhjendatav.

[VSKE](#) § 7 lõikes 4 on kirjas, milline peab olema kartseri sisustus. Muu hulgas peab kartseris olema päevaajaks üles tõstetav ja seina külge kinnitatav voodi. Norm kirjeldab kartserikambri voodi funktsionaalsust, kuid ei täpsusta, mil moel ülestõstetavaid voodeid kasutada. [VSKE](#) ei näe ette päevasel ajal madratsi ja voodiriiete keelamist.

Justiitsministeeriumil tuleks [VSKE](#) § 60 lõiget 1 muuta nii, et see ei piiraks kartseris viibivate kinnipeetavate lugemismaterjali valikut. Vanglal tuleks muuta [VSKE](#) § 7 lg 4 punkti 1 tõlgendamise praktikat ning lubada kinnipeetaval kasutada kartseris voodit ka päevasel ajal.

1.4.3. Alternatiivid

Et vanglal oleks peale kinnipeetavale füüsilise ebamugavuse (päevaajal voodi kasutamise keeld) ja igavuse tekitamise (lugemisvaliku piiramine) ka muid vahendeid, kuidas kinnipeetavat mõjutada, on vaja luua individualiseeritud motivatsioonisüsteem ja vaadata üle soodustuste

nimekiri. Kui inimesel pole hüvesid, mida kaotada, on tal ka vähem põhjust pingutada, et enda käitumist muuta.¹⁵

Õiguskantsleri andmetel on hüvedele ülesehitatud motivatsioonisüsteem kasutusel juba mitmeid aastaid näiteks Viru Vangla alaealiste kinnipeetavate osakonnas ning see on andnud häid tulemusi. Teistes riikides motiveeritakse kinnipeetavaid näiteks lisa treenimisvõimalustega (nt jõusaali kasutamine), võimalusega suuremat töötasu teenida, teha oste vangla kaupluse laiemast tootevalikust, lisatoiduga või võimalusega enda riideid kanda. Pakutakse ka võimalust teatud kordi kuus tasuta helistada ja kirju saata, tihemini kohtuda oma pere ja lastega, saada vanglalt asju (nt televiisor, kell vms), aga ka võimalust vähendada iga vanglas töötatud päevaga karistusaega.¹⁶

Vangla 2019.–2020. aasta kartserižurnaali sissekannetest oli näha, et kartseris viibisid ikka ja jälle samad kinnipeetavad. Samadele inimestele oli üldjuhul määratud vaheldumisi eraldatud lukustatud režiim ja kartserirežiim. Seega tuleb järeldada, et kartserikaristus ei ole üldiselt toonud kaasa oodatud tulemusi ning sellel ei ole inimeste käitumisele soovitud mõju.

Kartserisse ikka ja jälle sattuvad kinnipeetavad (nn *frequent flyers*) on enamjaolt käitumuslike ja vaimse tervise probleemidega inimesed. Teistes riikides kasutatakse keeruliste kinnipeetavatega hakkamasaamiseks peale motivatsioonisüsteemi ka intensiivse sekkumise programme. Selle asemel et inimesi isoleerida ja kasinates oludes hoida, paigutatakse sellised kinnipeetavad osakonda, kus on mitmest spetsialistist koosnev ja kinnipeetavatega pidevalt suhtlev kriisimeeskond.¹⁷ CPT märkis 2020. aastal koostatud [raportis](#), et Iirimaal tegeldakse selliste kinnipeetavatega nn väljakutsuva käitumisega kinnipeetavate osakonnas (*challenging behaviour unit*).

Vanglal tuleks otsida kartserikaristusele alternatiive, nt luua kinnipeetavate motivatsioonisüsteem, käitumuslikele ja vaimse tervise probleemide lahendamisele spetsialiseerunud osakond vms. Justiitsministeeriumil tuleks vajaduse korral ette valmistada selleks vajalikud muudatused õigusaktides.

1.5. Eraldatud lukustatud kamber

Kontrollkäigul tuvastati, et [VangS](#) § 69 lg 2 punkti 4 alusel viibisid eraldatud lukustatud kambris kinnipeetavad, kes kas rikkusid süstemaatiliselt vangla korda, olid oma käitumisega teistele ohtlikud, kaldusid enesevigastamisele ja olid suitsiidsed või viibisid lukustatud režiimil psüühikahäire tõttu.

Eraldatud lukustatud kambri režiimile paigutamise otsustab üksuse juht. Lukustatud kambrisse määramise algsed põhjused olid käskkirjades üldjuhul detailselt kirjeldatud. Meetme kestust ja jätkamise vajalikkuse hindamist selgitati käskkirjades aga erinevalt.

Üldjuhul märgiti julgeolekuabinõude kohaldamise käskkirjades, et meedet kasutatakse kuni asjaolude äralangemiseni ning selle jätkamise vajadust hinnatakse vähemalt kord kuus. Samas oli

¹⁵ UNODC, [Handbook on the Management of High-Risk Prisoners](#), 2016, lk 83–84.

¹⁶ Vt nt [Incentives Policy Framework](#), Ministry of Justice, HM Prison and Probation Service, 08.07.2020; [Penitentiary policy and system in the Republic of Bulgaria](#), Center for the Study of Democracy, 2011, lk 28–29.

¹⁷ Vt nt Vera Institute of Justice, [Segregation Reduction Project Findings and Recommendations](#), 30.01.2015; S. Zyvoloski, [Impacts of and Alternatives to Solitary Confinement in Adult Correctional Facilities](#), Social Work Master's Clinical Research Papers, 2018.

ka käskkirju, kus meetme kohaldamise jätkamise hindamise kohta teave puudus (nt 24.09.2020 käskkiri nr 2-20/1-2/345). Mõnel juhul selgitati, et käskkiri vaadatakse üle jooksvalt (nt 12.09.2020 käskkiri nr 2-20/1-2/324) või mitte varem kui kuu möödudes (nt 06.11.2019 käskkiri nr 6-1/1369). Mõnel juhul oli ette otsustatud, et meetet kohaldatakse kolmeks kuuks (nt 12.09.2020 käskkiri nr 2-20/1-2/327). Oli ka juhtumeid, kus meetme kohaldamise jätkamise hindamise kohta teave puudus ning meetet otsustati kasutada kuni asjaolude äralangemiseni või seoses vanglast vabastamisega (nt 21.09.2020 käskkiri nr 2-20/1-2/339).

Eraldatud lukustatud kambris viibivate kinnipeetavatega vesteldes selgus, et nad ei tea, kas, millal ja kelle osalusel meetme kohaldamise jätkamine otsustatakse. Küll aga olid nad veendunud, et eraldatud lukustatud kambris peab kinnipeetav olema tavaliselt vähemalt kuu aega.

Kogutust teabest ei selgunud, et vanglal oleks läbimõeldud ja ühtne praktika eraldatud lukustatud kambri kohaldamise vajalikkuse hindamisel. Mõnel juhul tekkis kahtlus, et vangla ei lähtu [VangS](#) § 69 lõikes 3 sätestatud põhimõttest lõpetada abinõu kasutamine niipea, kui seda õigustavad asjaolud on ära langenud, vaid on ette otsustanud, et enne kindlat aega (nt kuu või kolme kuu jooksul) meetme rakendamist ei lõpetata.

Ühel kontrollitud juhul (21.10.2020 käskkiri nr 2-20/1-2/383) oli küsitav, kas kinnipeetava nii pikaks ajaks eraldamine oli põhjendatud. Kinnipeetav paigutati eraldatud lukustatud kambrisse selle tõttu, et teda kahtlustati enesevigastamises ja enesetapusoovis ning tal oli keelatud nõõri või paelaga enesevigastamise ohu vältimiseks kasutada isiklikke riideid, sh paeltega jalanõusid. Samas juhtis kinnipeetav tähelepanu, et talle olid ekslikult jäetud jalga paeltega tossud, mida ta on kandnud mitu nädalat ja millega tal oleks soovi korral võimalik end vigastada. Nii kinnipeetavaga kui ka ametnikega vesteldes selgus, et kinnipeetav pole peaaegu kuu aega eraldatud lukustatud kambris viibimise ajal endale viga teinud. Seega on alust arvata, et abinõu kasutamist õigustavad asjaolud olid ära langenud varem kui ette otsustatud kuu aja möödudes.

Meetme kohaldamise hindamise kohta oli käskkirjades toodud trafaretne selgitus, et julgeolekuabinõusid kohaldatakse seni, kuni vangla on veendunud, et kinnipeetav suudab ilma lisajulgeolekuabinõusid kohaldamata käituda õiguskäitlusele ega sea ohtu teiste ja enda elu ning tervist. Vaid üksikud käskkirjad (nt 18.09.2020 käskkiri nr 2-20/1-2/338) sisaldasid kinnipeetavaga kokku puutuvate töötajate hinnanguid. Eraldatud lukustatud kambris viibijad ei osanud selgitada, mida täpselt neilt vangla sellise veendumuse kujunemiseks ootab.

EIK on korduvalt rõhutanud (sh asjas [A.L. \(X.W.\) vs. Venemaa](#), p 76), et mida pikaajalisem on inimese üksikvangistus, seda üksikasjalikumalt tuleks seda põhjendada. Sama on leidnud ka CPT 2020. aasta [raportis](#) Ühendkuningriigile (p 91).

Eraldatud lukustatud kambri režiimi lõpetamisele suunatud sekkumistega ja kinnipeetava tavarežiimile tagasipöördumise ettevalmistamisega tuleks alustada otsekohe, kui inimene eraldatud lukustatud režiimile määratakse. CPT toonitas 2020. aasta [raportis](#) Ühendkuningriigile (p 91), et tavarežiimile tagasipöördumiseks tuleks luua igale eraldatud kinnipeetavale tegevusplaan. Seega peavad eraldatud lukustatud kambrisse paigutatud kinnipeetavad teadma, mis ootused ja eesmärgid neile on seatud ning mida nad peavad tegema vangla veenmiseks, et oht on möödas.

Vanglal tuleks koostada üksikasjalik juhis eraldatud lukustatud kambrisse paigutamise vajaduse hindamiseks. See puudutab ka suunist, kuidas hinnata eraldamist tinginud asjaolusid ja nende äralangemist. Meetme kohaldamise käskkirjades peab olema selgelt

kirjas, et meetme rakendamine lõpetatakse kohe, kui seda tinginud asjaolud on ära langenud, kuid igal juhul vaadatakse meetme jätkamise vajadus üle kindla aja pärast.

Vangla peaks üksikvangistuse lõpetamiseks igale eraldatud lukustatud kambris viibijale koostama individuaalse plaani ja tegema selle kinnipeetavale teatavaks. Käskkirjas, millega otsustatakse inimene jätta teatud ajaks eraldatud lukustatud kambrisse, tuleb kirja panna hindamisperioodil aset leidnud sündmused, sh vangla sekkumised ja selle tulemused. Meetme jätkamise põhjendatust ei saa hinnata vaid ühe intsidendi kirjelduse alusel (nt kinnipeetav oli ametniku vastu ebaviisakas või löhkus vara) ja järelduse põhjal, et vangla ei ole veendunud kinnipeetava õiguskuulekas käitumises.

1.5.1. Alternatiivid

Kontrollkäigul osalenud psühhiaatrist ekspert rõhutas, et ennast vigastava või suitsiidiohtliku inimese seisundi ja võimaliku vaimse tervise probleemi hindamiseks on vaja esimesel võimalusel (s.t mitte päevi ega nädalaid hiljem) spetsialisti (arst, öde, psühholoog, psühhiaater) arvamust. Kui selline inimene isoleeritakse teistest ja paigutatakse eraldatud lukustatud kambrisse, kaasneb eksperdi hinnangul pigem oht, et inimese vaimse tervise probleemid süvenevad veelgi.

Ekspert leidis, et suitsiidiohu korral peaks inimese seisundit jälgima psühhiaatriaosakonnas, mis on Tartu Vanglas olemas. Samuti tuleks eksperdi hinnangul psüühikahäiretega ja muul moel haavatavad (nt kaasvangidega halvasti läbi saavad) kinnipeetavad paigutada eraldi osakonda, kus neile saaks võimaldada sobivamat ja nende vajadusi arvestavat keskkonda, programme ja režiimi.

CPT toonitas 2020. aastal Itaaliale saadetud [raportis](#) (p 70-71), et suitsiidikalduvustega kinnipeetava eraldamine ja järelevalve asendamine videovalvega, suhtluse keelamine teiste kinnipeetavatega ja kambriväliste tegevuste piiramine on risti vastupidine sellele, mida sellised haavatavas olukorras kinnipeetavad vajavad. Inimesi, kellel on tuvastatud suitsiidikalduvus, ei tohiks kunagi panna *de facto* isolatsiooni. Neile tuleks võimaldada nii palju kui võimalik veeta aega väljaspool oma kambrit ning pakkuda neile sihipäraselt ning mitmekesiselt tegevust. Näiteks kiitis CPT 2019. aastal Ühendkuningriigile saadetud [raportis](#) (p 117) suitsiidikalduvustega kinnipeetavate abistamiseks rakendatavat „Talk to Me“ programmi ja mitme eriala asjatundjatest koosneva meeskonna tööd.

Eraldatud lukustatud kambri režiim ei sobi ka inimesele, kes psüühikahäire tõttu ei suuda vangla tavaosakonnas ja teiste kinnipeetavate keskel hästi toime tulla. Selliste kinnipeetavate eraldamiseks on mõnes riigis loodud nn vaimse tervise osakond (*mental health unit*), mille keskkond ja meeskond vastavad selliste kinnipeetavate vajadustele. Neis osakondades ei isoleerita inimest, vaid pakutakse talle tegevust ja suhtlemisvõimalusi.¹⁸

Mõnes riigis võimaldatakse eraldatud lukustatud kambris olevatel kinnipeetavatel käia kindla aja jooksul kambrist väljas ja ka suhelda väiksemates gruppides, vajaduse korral vangla hoolikalt valitud kinnipeetavatega.¹⁹ Seda on soovitanud ka CPT 2019. aasta [raportis](#) Taanile. Selliseid kontakte saab turvaliselt korraldada nii, et valvur viibib vajaduse korral kinnipeetavatega vabaajaruumis ning dünaamilise julgeoleku põhimõtteid rakendades osaleb samuti suhtluses.

¹⁸ Vt nt S. Zyvoloski, [Impacts of and Alternatives to Solitary Confinement in Adult Correctional Facilities](#), Social Work Master's Clinical Research Papers, 2018.

¹⁹ Vt nt CPT 2020. aasta [raport](#) Itaaliale (p 48).

Vanglal tuleks otsida eraldatud lukustatud kambri kasutamisele alternatiive. Eriti puudutab see ennast vigastavate, suitsüdiohtlike või psüühikahäire all kannatavate kinnipeetavate kinnipidamist. Justiitsministeeriumil tuleb vajaduse korral ette valmistada selleks vajalikud muudatused õigusaktides.

2. Olme

2.1. Kambrid

Õiguskantsleri nõunikud tuvastasid ringkäigul E8 osakonnas, et mitmed kambrid (nt nagu kamber 2134) olid kehvast olukorras. Seintelt koorus värvi ja krohvi; hügieenisõlme põrandal, seintel ja laes oli hallitus ning katkised teravate äärtega kahhelkivid olid seinast lahti. Mitme osakonna kinnipeetavad kaebasid, et kambriaknad ei käi korralikult kinni. Tugeva tuulega on kamber jahe ning aknaraami vahelt tuleb vihmavesi sisse ka siis, kui aken on kinni.

Õiguskantsleri nõunikud veendusid osakondades ringkäike tehes, et aknad ei sulgunud täielikult, mistõttu on võimalik, et kambrisse tuleb jahedat õhku ja vihmavett. Kinnipeetavate väidete usutavust kinnitas ka asjaolu, et mõne kambri (nt kambri nr 1069) aknaraamile oli paigaldatud lisatihend.

[VangS](#) § 45 lõike 1 järgi peab kamber vastama ehitusseadustiku alusel eluruumile kehtestatud üldistele nõuetele. Määrus „[Eluruumile esitatavad nõuded](#)“ näeb muu hulgas ette, et kambris peab olema elutegevuseks vajalik õhutemperatuur ning ohutu ja tervislik elukeskkond. Elutegevuseks vajaliku õhutemperatuuri ning ruumide korrashoiu ja puhtuse nõuet on rõhutatud nii [Mandela reeglite](#) artiklites 13 ja 17 kui ka [EVR reeglite](#) artiklis 19. Ruumide head seisukorda ja nõuetekohast temperatuuri peavad äärmiselt oluliseks ka Maailma Terviseorganisatsioon ([WHO](#)) ja [CPT](#).

[VSKE](#) § 64¹ lõige 1 keelab kinnipeetaval omada esemeid, millega on võimalik tekitada vigastusi. Paigutades kinnipeetava lahtiste ja teravate äärtega kahhelkividega kambrisse, loob vangla kinnipeetavale võimaluse saada keelatud esemeid ning nendega ennast või teisi vigastada.

Vangla peaks tagama kinnipeetavate eluruumide korrashoiu. See võib tähendada, et kambris nr 2134 ja sellega sarnases seisukorras kambrites tuleb teha remonti. Aknaraami vahelt ei tohiks läbi tulla vihmavett.

2.2. Valgustus

[VangS](#) § 45 lõike 1 kohaselt peab kambris (ka lukustatud kambris ja kartserikambris – [VangS](#) § 65¹ lg 1) olema aken ja kunstlik valgustus. Määruse „[Eluruumile esitatavad nõuded](#)“ § 3 lõige 3 sätestab, et aken peab tagama ruumis piisava loomuliku valguse. Määrus ei reguleeri detailselt ja objektiivsete näitajate alusel (nt konkreetne valgustugevus), milline peab olema kambri loomulik valgustus. Sellest hoolimata on eluruumi küllaldast loomulikku valgustust võimalik hinnata nii-öelda olmetasandil.

E1-E2 osakonnas ringkäiku tehes tuvastasid õiguskantsleri nõunikud, et kambri nr 1002 akna ees on tihe võrestik, mille tõttu ei pääse kambrisse piisavalt loomulikku valgust. Hoopis paremini on olukord lahendatud kambris nr 1004, kus võrestik on asendatud löögikindla klaasiga.

Erialakirjanduses on leidnud kinnitust, et loomulik valgus vähendab stressi ja ärevust ning suurendab keskendumisvõimet. Sellel on ka otsene mõju inimese närvisüsteemile.²⁰ Loomuliku valguse olulisust on õiguskantsler rõhutanud näiteks 2014. aasta [soovituses](#) Tallinna Vanglale ja 2019. aasta [soovituses](#) Viru Vanglale. Ka CPT on loomuliku valguse vajadusele sageli tähelepanu pööranud (vt 2019. aasta [raport](#) Kreekale ja 2019. aasta [raport](#) Eestile). 2018. aasta [raportis](#) Horvaatiale (p 32) ja 2020. aasta [raportis](#) Itaaliale palus CPT metallvõrestikud akendelt eemaldada (p 57).

Selleks, et takistada agressiivse käitumisega inimest kambri sisustust (sh aken) lõhkumast, on tarvis mõnes olukorras rakendada akende kaitseks lisaturvameetmeid. Samas on olemas alternatiivsed turvavahendid (nt löögikindel klaas), mida vangla kasutab juba praegu ja mis ei takista sel määral loomuliku valguse pääsu kambrisse, nagu takistab metallvõrestik.

Vanglal tuleks kambriakende (sh kamber nr 1002) eest eemaldada tihe metallvõrestik ning tagada turvalisus muul viisil. Näiteks võib panna aknale löögikindla klaasi, nagu seda on tehtud kambris nr 1004.

2.3. Kambriterminal

Kambriterminali kaudu saavad kinnipeetavad suhelda valvuritega ja endast vajaduse korral (nt terviserikke puhul) märku anda. See on üks kinnipeetavate elu ja tervise kaitse garantii, mis on hõlmatud üldisest [VangS](#) §-s 66 sätestatud vangla julgeoleku tagamise vajadusest. Terminali kaudu kuuluvad kinnipeetavad raadiot, et teada saada, mis välismaailmas toimub. Raadio aitab ka mõtestatult päeva mööda saata.

[VangS](#) § 69 lg 2 punkti 4 alusel julgeolekuabinõuna kasutatavasse eraldatud lukustatud kambrisse nr 1002 on paigaldatud kambriust ja kambrit eraldavad lisatrellid. Kambriterminal asub kambriukse ja lisatrellide vahel. Terminali kõrvale, vahetult teisele poole trelle, jääb hügieeninurk. Seega tuleb kinnipeetaval terminali kasutamiseks küünitada end trellide vahelt üle WC-poti.

Kontrollkäigu ajal oli kambris nr 1002 inimene, kes kasutas liikumiseks keppi ja temal oli kambriterminali väga keeruline kasutada. Parem koht oli terminalile leitud kambris nr 1004, kus see oli pandud turvaümbrisesse ning toodud vahetrellide tagant kambrisse.

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja selle fakultatiivprotokolli ([CRPD](#)) artikkel 9 ning [Euroopa sotsiaalharta](#) art 15 lõige 3 kohustavad riike võtma kohaseid meetmeid, et puuetega inimestele oleks teistega võrdsetel alustel tagatud juurdepääs mh füüsilisele keskkonnale. Selleks tuleb välja selgitada ja kõrvaldada juurdepääsu takistused ja tõkked. ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee [üldkommentaari nr 2](#) järgi tuleb selliseid meetmeid rakendada muu hulgas vanglates.

Vanglal tuleks leida kambri nr 1002 kambriterminalile selline asukoht, et terminali saaksid hõlpsalt kasutada kõik kinnipeetavad, sh puuetega inimesed. Sobida võib näiteks kambris nr 1004 kasutatud lahendus.

²⁰ Vt nt R. Wener, [The environmental psychology of prisons and jails: creating humane spaces in secure settings](#), Cambridge University Press, lk 203-240, (2012); L. Edwards, P. Torcellini, [A Literature Review of the Effects of Natural Light on Building Occupants. Technical report](#), (2002).

2.4. Jalutusala

Enamik õiguskantsleri nõunikega vestelnud kinniste osakondade kinnipeetavatest ei kasutanud õigust käia värskes õhus jalutamas. Kinnipeetavate sõnul pole tühjas jalutusboksis midagi teha, mistõttu tekitab ruumis jalutamine pigem puuris oleva looma tunde ning stressi maandamise asemel loob seda juurde. Ametnike sõnul käis kontrollkäigu ajal värskes õhus jalutamas vaid 10% E1-E2 osakonna kinnipeetavatest.

Ringkäigul nähtud E1, E2 ja E8 osakonna jalutusboksis oli kutsunginupp, puhkamiseks pink ja sademete eest kaitsev varikatust. Muus osas olid jalutusboksid tühjad sünged betoonist karbid, mille katus oli trellidega kaetud ning milles sai taevast näha vaid piiratud ulatuses. Jalutusboksis puudusid treeninguvõimalused.

[VangS](#) § 55 lõige 2 ja § 93 lõige 5 sätestavad kinnipeetava värskes õhus viibimise õiguse. Õiguskantsler on korduvalt rõhutanud selle võimaluse tähtsust nii füüsilise kui vaimse heaolu tagamisel (nt 2017. aasta [soovituses](#) Tallinna Vanglale, 2016. aasta [soovituses](#) Tartu Vanglale, 2014. aasta [soovituses](#) Viru Vanglale jne). Ka [Mandela reeglite](#) artikkel 23, ÜRO reeglite kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta (nn [Havanna reeglite](#)) artikkel 47 ja [EVR reeglite](#) artikkel 27.1 näevad ette, et kinnipeetaval on õigus viibida ja trennida värskes õhus.

CPT on pidevalt olnud seisukohal, et jalutusala ei tohiks olla rõhuva õhkkonnaga ja et õigus värskes õhus viibida ei tähenda üksnes võimalust nn betoonkastis jalutada, vaid see tähendab ka õigust trennida, näha taevast ja horisonti, ning kasutada võimalust jalutamise ajal puhata ja näiteks sademete eest varju minna. Viimati arvas CPT nii ka nt 2019. aastal saadetud [raportis](#) Eestile (p 50), samuti 2019. aasta [raportis](#) Tšehhile (p 43) ja 2019. aasta [raportis](#) Slovakkiale (p 47).

CPT kritiseeris Tartu Vangla E1, E2 ja E8 jalutusboksidega sarnaseid jalutusalasid 2017. aasta [raportis](#) Hispaaniale (p 60) ja 2020. aasta [raportis](#) Itaaliale (p 50-57). CPT palus mh eemaldada jalutusboksi katuselt trellid, luua neis ruumides trennimisvõimalused, lisada jalutushoovidele visuaalseid stiimuleid – näiteks seinamaalinguid. 2019. aasta [raportis](#) Tšehhile soovitas CPT horisontaalvaate loomiseks teha jalutusbokside betoonseintesse aknad (p 43). 2016. aastal Slovakkiale saadetud [raportis](#) pakkus CPT, et eraldatud režiimil olevatele kinnipeetavatele tuleks vähemalt aeg-ajalt anda võimalus jalutada horisontaalvaadet pakkuval jalutuslal (p 47).

EIK on inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ([EIÕK](#)) artikli 3 rikkumise tuvastamisel pööranud jalutushoovidele ja nende sisustusele erilist tähelepanu (vt nt [Ananyev jt vs. Venemaa](#), p 150; [Gladkiy vs. Venemaa](#), p 69; [Tunis vs. Eesti](#), p 46; [Moiseyev vs. Venemaa](#), p 125) ning seejuures viidanud mh CPT standarditele ja seisukohtadele.

Erialakirjanduses ja uuringutega on leidnud kinnitust, et vangla arhitektuur mõjutab inimese füüsilist ja vaimset heaolu, see saab kaasa aidata inimese positiivse identiteedi ülesehitamisele, vangla julgeolekule ja inimese õiguskäitajale tee suunamisele.²¹ Vanglaruume, sh jalutusala on

²¹ Vt nt EuroPris, [Designing for rehabilitation](#), (2019); UNOPS, [Technical guidance for prison planning](#), (2016); E. Fransson, F. Giofré, B. Johnsen (Eds.), [Prison architecture and humans](#), (2018); R. Karthaus, L. Block, A. Hu, [Redesigning prison: the architecture and ethics of rehabilitation](#), *The Journal of Architecture*, 24:2, lk 193–222, (2019); K. Beijersbergen *et al.*, [A social building? Prison architecture and staff-prisoner relationships](#), *Crime and Delinquency*, vol. 62(7), lk 60–85, (2016); A. Fikfak *et al.*, [The contemporary model of prison architecture: Spatial response to the re-socialization programme](#), *Spatium* 1(34), lk 27–34, (2016); T. Brun Petersen, [Material matters – the social choreography of the state prison of Eastern Jutland](#), *RASK*, 39, lk 37–66, (2013).

võimalik paremaks muuta mitmel viisil. Jalutusboksidesse võiks paigaldada treeningseadmed, ning teha horisontaalvaadet pakkuvad aknad sinna, kus see on ehituslikult ja vangla julgeolekut ohustamata võimalik. Jalutusbokse võiksid aidata paremaks muuta kunstiringis osalevad kinnipeetavad, mõelda võib ka koostööle kunsti ja disaini õppivate üliõpilastega.²² Kinniste osakondade kinnipeetavatel võiks kasvõi aeg-ajalt lubada jalutada õuealal, mis võimaldab inimesel vaadata kaugusesse ja kogeda värskes õhus viibimise eeliseid (nt looduslikke elemente).

Vanglal tuleks teha pingutusi, et kinniste osakondade kinnipeetavate jalutusosalad vastaksid rahvusvahelistele kinnipidamisstandarditele ja rahvusvaheliste organisatsioonide soovitudele.

3. Ravimite jagamine

Ravimid jaotab ravimikarpidesse meditsiiniõde. Iga karbi peal on kinnipeetava nimi, ravimi nimetus ja selle võtmise juhend. Ravimeid, v.a psühhotroopseid ravimeid (s.t [ravimiseaduse](#) kohaselt uinutid ja rahustid), jagab ja nende võtmist kontrollib valvur.

Kontrollkäigul osalenud psühhiaatrist tervishoiuekspert rõhutas, et kõiki ravimeid, eeskätt aga psühhiaatrilisi ja neuroloogilisi ravimeid peaks andma meditsiinitöötaja. See tagab ravimiohutuse nõuetest kinnipidamise ja patsiendi andmete konfidentsiaalsuse.

Ravimite jagamise praktikad on CPT Eestile ette heitnud juba 2014. aasta [raportis](#) (p 82) ja viimati Tartu Vanglale 2019. aasta [raportis](#) (p 60).

Vangla meditsiinipersonalil tuleb kinnipeetavatega suheldes järgida samu kutse-eeetika nõuded, mida on kohustatud järgima nende kolleegid oma töös väljaspool vanglat. Seda on rõhutatud nii [Mandela reeglite](#) preambulis kui ka ÜRO [põhimõtetes](#) meditsiinieetika järgimiseks tervishoiutöötajate ja eriti arstide poolt, kaitsmaks kinnipeetavaid piinamise ja muude julmade ja ebainimlike ning inimväärlikust alandavate kohtlemis- või karistamisviiside eest.

Konfidentsiaalsuskohustuse järgimine on Maailma Arstide Liidu meditsiinieetika [koodeksi](#) üks aluspõhimõtteid. See nõue on kirjas ka [Mandela reeglite](#) artiklis 32(c), ÜRO eeskirjas naiskinnipeetavate kohtlemise ja naiskurjategijatele määratavate mittevabaduskaotuslike karistuste kohta (nn [Bangkoki reeglite](#)) artiklis 8 ja [EVR reeglite](#) artiklis 42.3(a).²³

Kui arsti määratud ravimeid jagab kinnipeetavale tervishoiutöötaja, käivad meedikud osakondades mitu korda päevas. See võimaldab meedikutel paremini täita [VangS](#) § 52 lõikes 2 sätestatud nõuet, et kinnipeetava tervist tuleb pidevalt jälgida. Ühtlasi saavad kinnipeetavad pöörduda tervist puudutavate küsimustega otse meditsiiniõde poole ning valvurid ei pea enam registreerima inimesi arsti vastuvõtule. ÜRO piinamise ja muu julma, ebainimliku ja alandava kohtlemise ja karistamise efektiivse uurimise ja dokumenteerimise käsiraamatus (nn [Istanbuli protokoll](#)) on rõhutatud, et meedikul on oluline roll väärkohtlemise juhtumite tõhusal avastamisel. Nende juhtumite avastamisele aitaks palju kaasa see, kui meedik käiks osakonnas mitu korda päevas ja suhtleks kinnipeetavatega vahetult.

²² Vt nt EKA arhitektuuri ja linnaplaneerimise osakond, [48 h kong. Interdistsiplinaarne töötuba. 2019](#), 22.01.2020.

²³ Vt ka UNODC, WHO/Europe, [Good governance for prison health in the 21st century](#), (2013); WHO/Europe, [Prisons and health](#), (2014).

Vanglal tuleks kinnipeetavatele ja vahistatutele arsti määratud ravimite andmine korraldada ümber nõnda, et ravimeid jagaksid üksnes tervishoiutöötajad.

4. Rahunemiskambrid

Niinimetatud rahunemiskambris nr 1992 puudub aken, kambris on põranda külge kinnitatud teravate äärtega metallvoodi, laud, tool ja hügieeninurk. Kontrollkäigul osalenud psühhiaatri hinnangul ei ole kambriga sisustamisel arvestatud selle ruumi eesmärki ning see ei sobi rahutule ja ennast vigastada võivale inimesele. Ekspert märkis, et kuna kambris puudub aken, võib inimesel kaduda ajataju, sestap võib sellist kambrist kasutada äärmisel vajadusel ja vaid lühiajaliselt. Rahunemiskambri kasutamine tuleb dokumenteerida võimalikult täpselt.

Kambri nr 1992 kasutamise registrist selgus, et mõnel juhul ei olnud märgitud rahunemiskambri kasutamise algus- ja/või lõpuaega (nt sissekanded nr 129, 133, 154), ühel juhul puudus kinnipeetava nimi (nt sissekanne nr 150) ning mitmel juhul hoiti kinnipeetavat kambris peaaegu viis tundi või rohkem (nt sissekanded nr 139, 140, 143, 151, 162). Mitmel juhul olid kinnipeetava seisundi kirjeldused liiga üldsõnalised: näiteks „närviline, jätkata“ (nt sissekanne nr 23) või „agressiivselt meelestatud“ (nt sissekanne nr 146). Sissekandest nr 143 võib välja lugeda, et kinnipeetav viibis rahunemiskambris alasti ning talle anti aluspesu alles kolm tundi pärast kambrisse viimist.

CPT on järjepidevalt rõhutanud, et rahunemiskamber (nn *padded/rubber/smooth cell*) peab olema agressiivsele, rahutule, endale ja/või teistele ohtlikule inimesele turvaline ja ohutu. See tähendab, et kambriga sisustus peab olema selline, mis ei võimalda inimesel tekitada endale ja teistele vigastusi. Kambriga keskkond peab soodustama rahunemist. Näiteks kiitis CPT 2020. aasta [raportis](#) Türgit (p 116), et rahunemiskambri seinad ja põrand olid kaetud pehme materjaliga, mis vähendab vigastuste tekkimise võimalust.

CPT on järjepidevalt leidnud (sh 2019. aasta [raportis](#) Taanile, p 97), et kinnipeetava võib rahunemiskambrisse viia vaid äärmisel juhul, kui muud sekkumismeetmed (nt vestlus) pole aidanud, ning hoida teda kambris vaid seni, kuni inimene on taastanud enda käitumise üle kontrolli. 2020. aasta [raportis](#) Türgile (p 116) märkis CPT, et rahunemiskambri kasutamisest tuleb viivitamata teavitada vangla tervishoiutöötajat. 2018. aasta [raportis](#) Horvaatiale (p 60) toonitas CPT, et rahunemiskambris viibimise aeg peab olema pigem minutites, mitte tundides. Tervishoiutöötaja, kes otsustab kinnipeetava hospitaliseerimise vajaduse üle, peab rahunemiskambrisse viidud kinnipeetava üle vaatama. Endale ohtliku kinnipeetava võib rahunemiskambrisse viia vaid tervishoiutöötaja loal. Niisamuti otsustab vangla tervishoiutöötaja, kas inimese riided tuleb asendada ohutu riietusega (*rip-proof*). Seda rõhutas CPT Horvaatiale 2014. aastal saadetud [raportis](#) (p 58) ja 2018. aasta [raportis](#) (p 60).

Vanglal tuleks rahunemiskamber muuta ohutuks ja rahunemist soodustavaks ruumiks. Inimest võib kambris hoida vaid nii kaua, kuni see on möödapääsmatult vajalik. Rahunemiskambri kasutamine tuleb üksikasjalikumalt dokumenteerida. Rahunemiskambrisse viidud kinnipeetavast tuleb teavitada vangla tervishoiutöötajat, kes vaatab inimese üle. Enesele ohtliku inimese rahunemiskambrisse paigutamise kohta peab otsuse tegema vangla tervishoiutöötaja. Kui tervishoiutöötaja leiab, et rahunemiskambrisse viidavalt inimeselt tuleb tema turvalisuse tagamiseks riided ära võtta, tuleb need viivitamata asendada ohutu riietusega.

5. Vahetu sunni kasutamine

5.1. Dokumenteerimine

Õiguskantsleri nõunikud tutvusid kontrollkäigu ajal 2020. aasta protokollidega, mis kajastavad kinnipeetavate ja vahistatute suhtes füüsilise jõu, teenistusrelva, erivahendi või ohjeldusmeetme kasutamist ja õigusrikkuja terviseseisundi kontrollimist.

Enamikul juhtudest olid vahetu sunni kasutamine, sellele eelnenud ja järgnenud olukorrad detailselt kirjeldatud, ent endiselt esines mõningaid ebatäpsusi isiku terviseseisundi dokumenteerimisel. Mitmel puhul oli ebatäpne terviseseisundi kontrollimise kuupäev ja/või kellaaeg (nt 17.03.2020, 18.04.2020, 09.07.2020, 23.07.2020, 17.08.2020, 30.09.2020, 29.08.2020 protokollid). Mitmel juhul tekkis kahtlus, et terviseseisundi läbivaatus toimus enne käeraudade eemaldamist (nt 30.01.2020 protokoll nr 6-16/7, 08.07.2020 protokoll nr 6-16/29, 10.10.2020 protokoll nr 6-16/47).

Õiguskantsler on korduvalt juhtinud vanglate tähelepanu (sh 2013. aasta [soovituses](#) ja 2016. aasta [soovituses](#) Tartu Vanglale) sellele, et vahetu sunni kasutamise juhtumid tuleb hoolikalt dokumenteerida. Olukorrast ei saa täielikku ülevaadet, kui inimese terviseseisundi fikseerimise aeg ei ole selge või puudub info, milline on vahetule sunnile allutatud inimese terviseseisund pärast sunni kasutamise lõpetamist.

Vanglal tuleks inimese terviseseisundit kontrollida ka pärast vahetu sunni kasutamist (nt käeraudade eemaldamist) ja see alati üksikasjalikult dokumenteerida.

5.2. Ohjeldusmeede

08.07.2020 protokollis nr 6-16/29 oli kirjeldatud, et kinnipeetava rahunemiskambrisse (nr 1192) paigutamisel tõmmati talle pähe kott, et mh takistada sülitamist. Kohtupraktikast selgub, et Tartu Vanglas olid sellised kotid kasutusel juba 2015. aastal.²⁴

[VangS](#) §-s 70¹ lg 1 punktis 1 toodud erivahendite loetelu on kinnine ning selles ei ole koti pähetõmbamist ohjeldusmeetmena nimetatud. Sellise ohjeldusmeetme kasutamiseks ei anna seaduslikku alust ka [VangS](#) § 4¹ lõige 2, mis näeb ette võimaluse kohaldada julgeoleku kaalutlustel ka muid piiranguid, mida seadus ei nimeta.

[VangS](#) § 4¹ lõike 2 kohaldamine on asjakohane ennekõike erakorralises olukorras, mille kohta Riigikogu pole täpseid reegleid kehtestanud, ent nende meetmete rakendamine on ülekaalukatel põhjustel (nt paljude inimeste elu ja tervise kaitse) möödapääsmatult vajalik. Selline olukord on näiteks Covid-19 leviku tõkestamiseks kohaldatud meetmete rakendamine.

Selle õigusliku aluse kuritarvitamisel kaotab vangistusseadus oma eesmärgi ja sisu, kuivõrd iga vangistusseaduses sätestatud piirangut võib ilmselt põhjendada [VangS](#) § 4¹ lõikega 2. Ettenägematuks ei saa pidada seda, et mõni inimene võib vanglas käituda agressiivselt ja olla endale ja/või teistele ohtlik. Ometi ei saa vangla soetada [VangS](#) § 70¹ lg 1 punktis 1 nimetatata erivahendeid ja kasutada neid aastate kaupa ilma et sellel oleks seaduslik alus ja seatud sarnaselt teistele ohjeldusmeetmetele nõuded nende kasutamiseks. See puudutab nii ohjeldusmeetme

²⁴ Vt nt TrtRnKm 22.04.2015, nr [1-15-2877](#) ja TrtRnKo 01.11.2016, nr [3-15-863](#).

kasutamise üksikasjalikku dokumenteerimist kui ka inimese tervises seisundi kontrollimist meetme kestva kasutamise ajal ja pärast kasutamist.

Koti pähe tõmbamine võib tekitada desorientatsiooni ning kontrolli kaotamise ja lämbumise tunde. Eriti raskeid tagajärgi võib see kaasa tuua psühhoosi, ärevuse ja foobiate all kannatavale inimesele.²⁵ Tuleb tähele panna, et peaaegu pooled Eesti kinnipeetavad kannatavad mõne vaimse tervise häire all.²⁶ Iseäranis küsitav on sellise meetme kasutamine inimese suhtes, keda on viidud rahunema.

Sedalaadi ohjeldusvahendite ohtlikkuse toob välja ka Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 16.01.2019 [määruses nr 2019/125](#), mis käsitleb kauplemist kaupadega, mida on võimalik kasutada surmanuhtluse täideviimiseks, piinamiseks või muuks julmaks, ebainimlikuks või alandavaks kohtlemiseks või karistamiseks.

CPT on seoses väljasaatmistega öelnud (2019. aasta [raportis](#) Saksamaale p 51), et vahetu sunni meetmete kasutamine, mis tekitavad lämbumistunde, tuleb lõpetada. 2015. aasta [raportis](#) Ukrainale (p 20) taunis CPT kinnipeetava pea kotiga katmist. CPT rõhutas, et selline rõhuv meede võib kergesti kujuneda psühholoogiliseks väärkohtlemiseks.

[VangS](#) § 71 lõige 2 näeb ette, et vanglateenistuse ametnik võib kasutada teenistusülesannete täitmisel ja enda ohutuse tagamiseks enesekaitsevahendeid ning füüsilist jõudu. [VangS](#) § 71¹ lõike 1 kohaselt on enesekaitsevahendid järelevalve teostamisel vanglateenistuse ametniku füüsilise ohutuse tagamiseks kasutatavad vahendid. Enesekaitsevahendid on vahendid, mille peamine sihtotstarve on neid kasutavate vanglaametnike kaitsmine eri liiki rünnete eest ja mille kasutamisega ei kaasne kinnipeetava isiku vahetut füüsilist mõjutamist. Vanglates kasutatakse enesekaitsevahenditena kaitseprille, -kiivreid, -kilpe jms. Nende meetmetega on võimalik tagada ametnike ohutus ning vältida väärkohtlemiseks soodsa olukorra tekkimist, mida võib aga põhjustada sülitamisvastase koti või muu taolise üle pea tõmmatava koti kasutamine kinnipeetava ohjeldamiseks.

Vanglal tuleks lõpetada ohjeldamismeetmete kasutamine, mida ei ole nimetatud vangistusseaduses.

5.3. Vahetu sunni kohaldaja

Vahetu sunni 20.01.2020 protokollis nr 6-16/3 on kirjeldatud, et samal ajal, kui kaks meesvalvurit kasutasid meeskinnipeetava suhtes füüsilist jõudu – pannes kinnipeetava põrandale ja fikseerides tema käed –, aitas naisvalvur kinnipeetava lahti riietada ja tõi talle ühekordse kasutusega vormirõivad.

Inimest võib läbi otsida vaid samast soost ametnik ([VangS](#) § 14 lg 1, § 27 lg 1, § 68 lg-d 1 ja 3). See on oluline läbiotsitava privaatsuse ja väärikuse tagamiseks.

Kinnipeetava lahtiriietamisel näeb ametnik inimese alasti keha. Kui inimene osutab vastupanu, siis ei ole lahtiriietamine ilma kehalise kontaktita võimalik. On vastuvõetamatu, kui seda teeb kinnipeetavaga eri soost ametnik.

²⁵ Vt nt International Forensic Expert Group, [Statement on Hooding](#), Journal on Rehabilitation of Torture Victims and Prevention of Torture, 2011.

²⁶ K. Iverson, M-L. Sööt, L. Haring, K. Tamm, [Õigusrikkujate vaimse tervise uuring](#), 21.02.2020.

Vanglal tuleks tagada, et ka juhul, kui kinnipeetav tuleb vastu tema tahtmist lahti riietada, teeks seda vaid temaga samast soost ametnik.

6. Vanglaväline suhtlemine

6.1. Videokohtumised

Pere ja lastega kokkusaamised aitavad kinnipeetaval vangistusega paremini toime tulla. Need maandavad stressi, tõstavad motivatsiooni ning on seega nii kinnipeetava tervise ja heaolu kui ka vangla julgeoleku huvides. Kokkusaamised on olulised ka kinnipeetava perele ja eriti lastele.

Õiguskantsler [soovitas](#) juba 2015. aastal Justiitsministeeriumile lisada vanglavälise suhtlemise võimaluste hulka videokõned (Skype'i vm programmi kaudu). Videokõned aitaksid vanglal paremini suunata inimest õiguskuulekale teele mh ka vanglavälise suhtlemise abil. Praegusel ajal, mil kokkusaamised on vanglates Covid-19 leviku tõttu väga piiratud, on sellise suhtluskanali loomine kinnipeetavatele ja nende peredele ning lastele eriti tähtis.

Videokohtumiste kaudu suhtlemine ei erine oma vormilt praegustest lühiajalistest kokkusaamistest, mis toimuvad reeglina klaasiga eraldatult. Videokõned võimaldaksid virtuaalseid kokkusaamisi nii Covid-19 leviku tõttu kehtestatud piirangute ajal kui ka edaspidi. Näiteks saaksid sel viisil kohtuda kinnipeetavad ja nende pered ning lapsed, kellel ei ole füüsiliselt (nt pere elab vanglast kaugel või koguni välismaal) või muude asjaolude tõttu võimalik üldse või piisavalt tihti vanglasse kokkusaamisele minna. Inimestel ei pruugi olla vanglas oleva lähedase külastamiseks piisavalt raha. Eakatel lähedastel või väikeste lastega vanematel on niigi keeruline pika maa taha kohtumisele sõita. Samuti võivad lähedased olla hõivatud töö, kooli või muu tegevusega.

Videokõne kaudu saaks kinnipeetav olla rohkem kontaktis vanglavälise keskkonnaga – näiteks koduga; kui kinnipeetava laps viibib asenduskodus või tema eakas vanem hooldekodus, siis nende elukeskkonnaga jne. See omakorda soodustab kinnipeetava ja tema lähedaste heade suhete hoidmist või aitab kaasa selliste suhete tekkimisele. Samuti saaks kinnipeetav suhelda kokkusaamise ajal korraga rohkemate perekonnaliikmega, kui seda [VSKE](#) § 31 lõige 3 ette näeb ja vanglate lühiajaliste kokkusaamiste ruumid võimaldavad. Selline suhtlemisviis vähendaks kokkusaajate vastuvõtmise, saatmise, kontrolliga jne seotud vanglate koormust.

Videokohtumiste olulisust on rõhutanud WHO 15.03.2020 [juhistes](#), CPT 20.03.2020 [põhimõtetes](#) ja ÜRO Piinamise Ennetamise Alamkomitee (SPT) 25.03.2020 [soovitustes](#). CPT on toonitanud, et vajaduse korral tuleb sellise suhtluskanali loomiseks muuta seadusandlust (vt 2019. aasta [raport](#) Rumeeniale (p 144), 2019. aasta [raport](#) Norrale (p 102), 2020. aasta [raport](#) Itaaliale (p 80) ja 2020. aasta [raport](#) Kreekale, p 74).

Paljudes Euroopa riikides (nt Moldova, Bulgaaria, Hispaania, Kosovo, Soome, Suurbritannia, Läti, Küpros, Malta, Norra, Albaania, Island, Itaalia, Austria, Valgevene, Belgia, Horvaatia, Ungari jt) oli videokõnede kaudu pere ja lastega suhtlemine tavapärane juba varem või loodi selline võimalus

Covid-19 kriisi ajal.²⁷ Eesti kinnipeetava suhtlusvõimalused piirduvad endiselt vaid vanamoodsate tehniliste lahendustega (telefon, kiri).

Videokohtumiste turvaline korraldamine on teiste riikide vanglate näitel võimalik. Ka tõestab seda Tartu Vangla korraldatud videokohtumine, Eesti vanglates rakendatav ülimalt piiratud ligipääs internetile õigusaktide ja kohtulahenditega tutvumiseks ning võimalus videokonverentsi vahendusel suhelda kohtutega. Jääb arusaamatuks, miks ei ole muidu nii innukalt infotehnoloogia võimalusi kasutatavas riigis suudetud kinnipeetavate suhtlusvõimalusi lähedastega parandada.

Justiitsministeeriumil tuleks astuda samme, et kinnipeetavad ja nende pere ning lapsed saaksid suhelda videokohtumiste vahendusel. See on vajalik nii Covid-19 leviku tõttu kehtestatud piirangute ajal kui ka hiljem. Justiitsministeeriumil tuleks analüüsida, kas kehtiv õigus võimaldab videokohtumisi korraldada, ning kui ei võimalda, siis kiiresti ette valmistada vajalikud muudatused õigusaktides.

6.2. Kokkusaamiste keeld distsiplinaarmeetmena

[VangS](#) § 24 lõige 4 ja § 25 lõige 3 keelavad distsiplinaarkaristuse kandmiseks kartserisse paigutatud kinnipeetavale automaatselt lühiajalised ja pikaajalised kokkusaamised, sh perekonna ja lastega. Kokkusaamiste keelamise eesmärgiks on mõjutada kartserirežiimil kinnipeetavat järgima vangla korda. Vangla julgeoleku kaitsmise kaudu soovitakse omakorda tagada avalik kord ning teiste isikute õigused ja vabadused.

Taasühiskonnastavas tegevuses osalemist, nagu näiteks sotsiaalprogrammide osavõttu või üldharidus- või kutsekoolis õppimist, kartseris viibijale ei keelata. Samas käsitatakse kokkusaamisi pere ja lastega – millel on samuti oluline roll kinnipeetava õiguskuulekale teele suunamisel – mitte õigusena, vaid preemiana, mille saavad need kinnipeetavad, kes käituvad hästi. Vangistusseaduse kohaselt ei ole aga kokkusaamised soodustused [VangS](#) § 22 mõttes, vaid kinnipeetava seadusest tulenev õigus.

Kinnipeetava puhul, kelle kartserisse paigutamise põhjutanud käitumine on vahetus seoses kontaktidega tema lähedastega (nt vägivallajuhtum kokkusaamisel jmt), on kartseris viibimise ajal kokkusaamiste keeld ilmselt põhjendatud. Ent automaatne pere ja lastega kokkusaamiste keeld kõigile kartseris viibivatele kinnipeetavatele piirab ülemäära nende kinnipeetavate, kelle rikkumine ei seondu peresuhetega, ja nende lähedaste õigust perekonnaelu puutumatusel.

Sageli ei ole kinnipeetava kartserisse paigutamise põhjuseks tema käitumine pere ja lastega. Enamasti ei ohusta distsiplinaarsüütegu lähedasi ega mõjuta neid ebasoodsalt. Hoopis kauaoodatud kohtumise ärajäämine võib pereliikmeid haavata, tekitada ängi, tõugata neid vanglas viibivast lähedasest eemale ning ohustada nende omavahelisi suhteid. Kokkusaamiste ärajäämine võib mõjuda traumeerivalt ka kinnipeetava lastele ning ohustada nende vaimset ja füüsilist tervist. Lähedastega kokkusaamise keelamine võib kinnipeetavas süvendada veelgi trotsi vangla vastu, hävitada motivatsiooni teha vanglaga koostööd ning osaleda taasühiskonnastavas tegevuses.

Kinnipeetavale on kokkusaamise keelamine ränk karistus, mis võib mõjutada ka tema käitumist. Samas töötab selline kokkusaamiste automaatne keelamine vastu [VangS](#) §-s 23 ja seega ka [VangS](#) §-s 6 sätestatud eesmärkidele soodustada kinnipeetava vanglavälist suhtlemist ja suunata

²⁷ Vt nt <https://www.prison-insider.com>.

kinnipeetav sellega õiguskuulekale tee. Eriti halb mõju on just pere ja lastega kokkusaamiste piiramisel.

Automaatselt kehtiv kokkusaamiste keeld ei arvesta, et ka kinnipeetava perel ja lastel on õigus suhelda ja saada vanglas viibiva lähedase ja vanemaga. Sestap karistatakse sellise piiranguga ka peret ning kinnipeetava lapsed jäävad seetõttu ilma võimalusest kasutada oma õigust regulaarselt suhelda oma vanglas viibiva vanemaga (vt lapse õiguste konventsiooni ([LÕK](#)) art 9 p 3 ja perekonnaseaduse ([PKS](#)) § 143 lg 1).

Sellist käsitlust toetavad [Mandela reeglite](#) art 43 lõige 3, [Bangkoki reeglite](#) artikkel 23, [Havanna reeglite](#) artikkel 67 ja [EVR reeglite](#) artikkel 60.4²⁸. Sama on rõhutanud nii [SPT](#)²⁹ kui ka [CPT](#)³⁰. CPT leidis 2018. aastal Portugalile [saadetud raportis](#), et distsiplinaarkaristust kandvatel kinnipeetavatel peab olema õigus kokku saada oma lähedastega (p 75) ja märkis 2018. aastal Slovakkiale saadetud [raportis](#), et vajaduse korral tuleb selleks muuta seadusandlust (p 90). CPT hinnangul võib perekonnaga suhtlemise keelamist karistusena kasutada üksnes siis, kui rikkumine on vahetult seotud selliste kontaktidega (2019. a [raport](#) Eestile ja 2020. a [raport](#) Moldovale).

Kuigi viidatud rahvusvahelistel dokumentidel ja eksperthinnangutel on soovituslik iseloom, tuleb neid käsitleda eesmärkide ja põhimõtetenähtena, mis annavad sisu riikidele (sh Eestile) täitmiseks kohustuslikele lepingutele ning neis sisalduvatele nõuetele. Nii olid näiteks CPT nimetatud seisukohad aluseks [EIÕK](#) artikli 3 rikkumise tuvastamisele Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) otsuses [Onoufriou vs. Küpros](#) (p 42, p-d 78–80) ning need kajastati EIK otsuses [A.L. \(X.W.\) vs. Venemaa](#) (p 55).

Justiitsministeeriumil tuleks valmistada ette [VangS](#) § 24 lõike 4 ja § 25 lõike 3 muutmine nõnda, et nende sätetega ei keelataks automaatselt kõigi kartserisse paigutatud kinnipeetavate kokkusaamisi.

6.3. Kokkusaamiste tasu

Mitmed kinnipeetavad ja vahistatud rääkisid, et kõigist suhtlemisvõimalustest pakuvad kõige enam lähedust pikaajalised kokkusaamised. Kuid kinnipeetavatele ja vahistatutele ning nende peredele ja lastele ei ole need tasukohased, kuna pikaajaliseks kokkusaamiseks mõeldud ruumide üür võib Tartu Vanglas [VSKE](#) § 41¹ tulenevalt ulatuda kuni 42,03 euronit päevas. Peale ruumi üüri tuleb kokkusaajatel tasuda hügieenivahendite ja toidu eest. Nii võib ööpäevase pikaajalise kokkusaamise kulu ulatuda 50 euronit või enamgi. Sellele lisandub pere ja laste vanglasse saabumise kulu, mis ei pruugi olla sugugi väike.

[VangS](#) § 23 kohustab vanglaid soodustama kinnipeetavate kontakte perekonna ja lähedastega ning [VangS](#) § 6 järgi peab vangla suunama kinnipeetavat õiguskuulekale tee. Selleks peavad vanglad tegema võimalikult lihtsaks inimese taasühiskonnastumist soodustavad kontaktid ja tegevused, milleks on ju ka suhtlus perekonna ja lastega. Pikaajalisele kokkusaamisele kehtestatud tasu seab paratamatult tingimusi, mis kokkusaamiste toimumist ei soodusta. Seda eriti just peredele, kelle rahalised võimalused on väiksed.

²⁸ Vt ka EVR art 60.4 [kommentaari](#), lk 46.

²⁹ Vt p 225.

³⁰ Vt CPT standardid, [p 61 \(b\)](#), [p 127](#).

Muud taasühiskonnastavad tegevused, nagu näiteks sotsiaalprogrammid, huviringid jms, on kinnipeetavale tasuta. Mõnel juhul (nt keeleõppes osalemise eest) makstakse kinnipeetavale tasu. Sellised kulud on igati põhjendatult jäetud riigi kanda, ent millegipärast on pikaajalisele kokkusaamisele seatud ruumide kasutamise tasuga tõkkeid.

Vanglal on kokkusaamiste ruumid olemas. Ametnikud on hõivatud pikaajaliste kokkusaamistega sarnaselt teiste suhtlusviiside korraldusega – nt kirjade käitlemise, lühiajaliste kokkusaamiste korraldamisega, helistamise võimaldamisega. Pikaajaliste kokkusaamiste ruumide korrashoiu eest hoolitsevad vangla majandustöölised enamasti kinnipeetavad ning kokkusaajatele pakutakse sama toitu mis kinnipeetavatele, kelle toidukulu on Tartu Vangla direktori andmetel 1,20 eurot päevas. Ööpäeva jooksul tarbitud elektri (nt televiisori vaatamise) ja voodipesu pesemise kulu ei ole kindlasti niivõrd suur, et see kaaluks üles pikaajalise kokkusaamisega tekkiva kasu.

Vanglal tuleks soodustada kinnipeetavate suhtlemist pere ja lastega ning vaadata koostöös Justiitsministeeriumiga üle pikaajaliste kokkusaamiste tasu. Justiitsministeeriumil tuleks hinnata [VSKE](#) § 41¹ kooskõla [VangS](#) §-ga 23.

7. Raamatukogu

Kuni 2019. aasta lõpuni said avatud osakondade kinnipeetavad käia vangla raamatukogus ja tutvuda teavikute valikuga kohapeal, saada soovitusi raamatukoguhoidjalt, valida raamatuid üldisest nimekirjast, edastada enda soovid ja ettepanekud raamatukogu täiendamiseks, osaleda raamaturingides, käia raamatukoguhoidja korraldatud kohtumistel kirjanikega, teha mõtestatud tööd raamatute sorteerimisel, parandamisel ja kinnistesse osakondadesse viimisel.³¹ 2019. aastal suleti Justiitsministeeriumi otsusel kõik vanglate raamatukogud. Seda otsust [põhjendati](#) muu hulgas sellega, et raamatukogul ei ole taasühiskonnastamise seisukohalt olulist rolli. Raamatud jagati osakondadesse ning raamatukoguhoidja ülesanded anti üle vangla huvijuhile.

Valdav osa kontrollkäigul vestlustel osalenud kinnipeetavatest ja vahistatutest arvas, et nende osakonnas on kättesaadavate raamatute valik kesine. Inimesed ütlesid, et osakonna raamatud on mitu korda läbi loetud, osa raamatutest ei paku neile huvi või on võõrkeelsed, ka pole raamatuvalikut mitmeid kuid uuendatud. Kinnipeetavad ja vahistatud leidsid, et raamatukogu ümberkorraldusega ei ole raamatud enam nii hästi kättesaadavad. Valida saab vaid osakonnas olevate raamatute seast ning teistest osakondadest raamatuid või huvipakkuvat teavikut laenutada pole võimalik. Ka ei saa kinnipeetavad ja vahistatud vanglas ümberpaigutamisel käes olevaid raamatuid teise osakonda kaasa võtta, mistõttu jääb raamatu lugemine pooleli.

[Mandela reeglite](#) artikkel 64 näeb ette, et igas vanglas peab olema raamatukogu, mida saavad kasutada kõik kinnipeetavad, ning et vangla peab kinnipeetavaid julgustama kasutama raamatukogu täiel määral. [EVR reeglite](#) artikkel 28.5 ütleb, et igas vanglas peab olema raamatukogu kõigi kinnipeetavate jaoks, selles peab olema suures valikus ajaviite- ja õppekirjandust paberraamatutena ja ka muudel infokandjatel.

Õiguskantsler soovitas [2011. aastal Tallinna Vanglal](#) ja [2014. aastal Viru Vanglal](#) muuta raamatukogu kasutamine kinnipeetavatele tõhusamaks. Muu hulgas soovitas õiguskantsler, et vanglad koostaksid kõigist raamatukogus olevatest teavikutest üldnimekirja, mis on kinnipeetavatele kättesaadav ning mille alusel nad võiksid ise sobivaid teoseid valida ja laenutada.

³¹ Vt nt „[Uudiskirjandus läheb vanglas sooja saiana](#)“, Sirp 04.05.2018.

Vangla raamatukogul ja lugemisel on väga oluline roll inimese õiguskuulekale teele suunamisel. Erinevalt teistest tegevustest (nt sotsiaalprogrammid, huviringid), milles osalejate arv on tihti piiratud ja mis mõne kinnipeetava puhul on hinnatud ka mittevajalikuks, saavad raamatud pakkuda kõigile võrdset võimalust enda aega sisustada ja raamatute kaudu ennast ning ümbritsevat mõtestada.

Lugemisega aega sisustav inimene arendab sobiliku lektüüriga oma vaimseid võimeid, avardab silmaringi ja teadmisi, arendab keele- ja väljendusoskust, harjutab keskendumist, kogeb raamatu läbilugemisel saavutusrõõmu. Lugemine äratav ja suurendab empaatiat, õpetab nägema olukordade erinevaid tahke, soodustab positiivse ja prosotsiaalse identiteedi ülesehitamist, aitab hoida mõttelist sidet välismaailmaga, toidab lootust ja maandab vanglateskkonnast tingitud stressi.³² Raamatukogu on normaalse elu väljendus ja meenutus vanglaeelsest elust. See loob mõttelise silla välismaailmaga ning on vastumürk sageli meeli tuimastavale igavusele ja vanglarutiinile.³³

Raamatukogu töö ümberkorraldamine on õigustatud, kui sellega tehakse raamatud inimestele paremini kättesaadavaks. Raamatute osakondadesse, lugejale lähemale viimine oluks hea mõte, kui lugejal säilinuks võimalus laenutada hõlpsasti ka neid raamatuid, mida parasjagu tema osakonna riiulil ei ole, ning osaleda neis tegevustes, mida raamatukogu füüsilisel kujul huvi- ja muu taasühiskonnastava tegevusena pakkus.

Raamatukogu ümberkorraldus tõi aga kaasa olukorra, kus raamatute valik on piiratum, raamatukogu ühtse koguna kaotamine tähendab kinnipeetavatele vähem vaheldust, väiksemat stiimulit, huvi ja arengut soodustava keskkonna kadumist ning [VangS](#) §-s 6 vangistuse eesmärgile vastutötamist.

Vanglal tuleks koostöös Justiitsministeeriumiga kaaluda võimalusi taastada vangla raamatukogu endisel viisil või pakkuda raamatukoguteenust vähemalt samal tasemel, nagu see oli kuni 2019. aasta lõpuni.

8. Töökeskkond

Vanglas ringi liikudes võis näha, et ametnikel on nähtaval kohal tätoveeringuid, meesametnikud kannavad habet ja patsi seotud pikemaid juukseid. Need on eneseväljenduse vahendid, mis on inimese kehalise puutumatus ja identiteedi osa.

Samas tuli mitmel korral ametnikega vesteldes jutuks, et vangla nõuab naisametnikelt tungivalt välimuse, täpsemalt juuksevärvi muutmist, kui naised on valinud juuksevärviks erksama tooni (nt intensiivsema punase). Vanglaametniku vormiriietust reguleerib justiitsministri [määruse](#) § 62 lõige 8, mille kohaselt võivad ametniku juuksed olla värvitud vaid loomulikku tooni.

³² Vt nt J. Billington, „[Reading for Life“: Prison Reading Groups in Practice and Theory](#). Critical Survey, Vol. 23, No. 3, lk 67–85, (2011); P. Canning, [World Theory and real world readers: From literature to life in a Belfast prison](#), Language and Literature, 26(2), lk 172–187, (2017); J. Billington, E. Longden, J. Robinson, [A literature-based intervention for women prisoners: Preliminary findings](#), International Journal of Prisoner Health, 12(4), lk 230–243, (2016); J. Garner, [Australian Prison Libraries: A Study of Existing Knowledge and Recent Findings](#), Journal of the Australian Library and Information Association, 66(8), lk 1–13, (2017).

³³ Vt nt L. Krolak, [Books beyond bars: the transformative potential of prison libraries](#), UNESCO Institute for Lifelong Learning, (2019).

Justiitsministri 13.11.2008 [käskkirjaga](#) nr 176 kinnitatud „Vanglateenistuja eetikakoodeksi“ p 1.6 ja vanglaametniku vormiriietust reguleeriva justiitsministri [määruse](#) § 62 lõike 12 järgi on asjakohane nõuda ametnikult vormi korrektset kandmist ja väarikat käitumist. Ent tänapäeva ühiskonnas peab inimene saama ise valida, kuidas ta välja näeb, kui see ei mõjuta inimese teadmiste ja oskuste kvaliteeti ega vangla kontekstis ka turvalisust (nt suured ehted, mis konfliktsituatsioonis võivad ametnikku või kinnipeetavat vigastada). Väarikaks lahenduseks ei saa pidada võimalust kanda tööl loomulikku tooni parukat (vt määruse [seletuskiri](#)).

Mõni aeg tagasi ei peetud vormiriietusega sobivaks ka tätoveeringuid, mis on nähtaval kohal, sest nii ei näinud ametnik piisavalt ametlik ja esinduslik välja ([määruse](#) § 62 lg 10¹). See säte tunnistati kehtetuks justiitsministri 21.02.2019 [määrusega](#) nr 4. Muudatust [põhjendati](#) muu hulgas sellega, et teiste asutuste puhul ei paista enam kehtivat tätoveeringuid selgelt keelavat regulatsiooni. Samasisulised [politseiametniku](#) ja [kaitseväelase](#) vormiriietust reguleerivad määrused ei maini (erinevalt vanglaametnikele kehtestatud nõuetest) ka juuste värvi, tuka pikkust, lõhnaeve intensiivsust, jumestust ega maniküüri (vt [määruse](#) § 62 lg-d 8, 9, 11).

[Määruse](#) § 62 lõikes 8 sätestatud nõue võib oluliselt riivata inimese põhiõigust vabale eneseteostusele, väljendusvabadust ja tema inimväarikust. Juuste värvi selline reguleerimine on ülemäärane ning pärsib ametnike motivatsiooni ja pühendumist. Kui inimese tööle on etteheiteid, on see ilmselt tingitud tema teadmiste või oskuste (nt enesekehtestamine) puudulikkusest, mitte juuksevärvist. Juuste värvi reguleerimise vajalikkus ja põhjendatus on eriti küsitav olukorras, kus vanglates on pidev ametnike puudus ning parima kvalifikatsiooniga, asjatundlikke, usaldusväärseid ja motiveeritud inimesi on niigi keeruline leida.

Vanglal tuleks hoiduda tegevusest, mis võib ülemäära riivata ametnike põhiõigusi. Justiitsministeeriumil tuleks kaaluda 14.04.2014 [määruse](#) nr 14 § 62 lõike 8 muutmist ning hinnata ka teiste [määruse](#) §-s 62 sätestatud nõuete vajalikkust ja põhjendatust.

9. Vanglate psühhiaatriaosakond

Vanglate psühhiaatriaosakonnas on [18 ravikohta](#), millest 6 kohta asuvad ühekohalistes ja 12 kohta kahekohalistes palatites. Osakonna olmetingimused on samasugused, nagu olid [2016. aastal](#) tehtud kontrollkäigu ajal. Ainus positiivne muudatus on see, et patsientidele on rajatud senisest avaram jalutusala, kus saab ka sporti teha. Samas kasutatakse jalutuskäikudeks jätkuvalt ka kitsaid betoonbokse.

Kontrollkäigu ajal viibis osakonnas kaheksa patsienti, kellest viis olid vabatahtlikul ravil ning kolme suhtes toimus kohtueksperitiis. Kõik patsiendid olid palatites ühekaupa. Ööpäev läbi on osakonnas kohal üks meditsiiniõde. Õed töötavad 24-tunniste vahetustega (kl 8–8). Vanglas on kaks psühhiaatrit, kellest üks töötab osalise koormusega. Psühhiaatrid tegelevad nii psühhiaatriaosakonna patsientide kui ka kõigi teiste vangla kinnipeetavate ja vahistatutega, kellel on tekkinud psühhiaatrilised probleemid. Osakonna patsiente võtab vastu ka kliiniline psühholoog.

Osakonnajuhataja sõnul on kinnipeetava või vahistatu paigutamine vangla psühhiaatriaosakonda meditsiiniline otsus, mille teeb raviarst. Osakonnajuhataja kinnitas, et arstid ei tunneta vanglaametnike survet võtta osakonda vastu kinnipeetavaid, keda soovitakse teistest eraldada, kuid kes ei pruugi vajada psühhiaatrilist abi. Hea on tõdeda, et vanglasüsteemis valitseb arusaam, et psühhiaatriaosakonna eesmärk on haigestunud kinnipeetava või vahistatu ravimine ning

paranemist soodustava keskkonna võimaldamine. Mõistagi on psühhiaatriaosakond vangla osa ning turvalisuse tagamisse on kaasatud ka vanglaametnikud.

9.1. Olmetingimused ja teraapiavõimalused

Psühhiaatriaosakonna olmetingimusi ega patsientide päevakava ei ole viie aasta jooksul (võrreldes õiguskantsleri eelmise kontrollkäigu ajaga [2016. aastal](#)) kuigipalju muudetud. Sama napiks on jäänud suhtlus meditsiinipersonali ning patsientide vahel. Patsiendid viibivad pidevalt lukustatud palatites ning käivad jalutamas kas üksinda või koos palatikaaslasega. Puuduvad ühistegevuse ruumid.

Paranenud on jalutamistingimused: peale betoonbokside on nüüd osakonnas võrkaiaga piiratud avar jalutusala, kuhu on paigutatud ka treeninguvahendid. Vestlustest osakonna patsientidega selgus, et paljud neist jalutamas ei käi. Mõni patsient nimetas põhjuseks seda, et ei soovi betoonboksis jalutada. See võib tähendada, et patsiendid ei tea, et osakonnas on nüüd ka avar spordivahenditega sisustatud jalutusala.

Õiguskantsler tunnustab vanglat avarama jalutamisalaja rajamise eest ning palub tagada, et parematest jalutamistingimustest teavitataks osakonna patsiente.

Endiselt ei pakuta psühhiaatriaosakonna patsientidele terapeutilisi tegevusi. See tähendab, et ravi põhineb üksnes ravimite manustamisel. Kontrollkäigul osalenud tervishoiuexperts märkis, et osakonnas kasutatavad ravimid on tänapäevased ning vastavad patsientide vajadustele. Ometi peaks patsiendi rehabilitatsiooniprotsess hõlmama ka mitmesuguseid teraapiavõimalusi ning senisest rohkem inimlikke kontakte nii meditsiinitöötajate kui ka teiste patsientidega. Osakonnas puuduvad teraapia korraldamiseks sobivad ruumid ning puudu on ka terapeutidest.

CPT on mitmel korral rõhutanud, et tänapäevane psühhiaatriline abi (ka vanglas) hõlmab peale toimivate ravimite ka mitmeid rehabilitatsiooni toetavaid terapeutilisi sekkumisi, mis tuleb kirja panna ka patsiendi raviplaani. Ravi ja teraapiat peavad korraldama vastava valdkonna spetsialistid (CPT 2019. aasta [raport](#) Leedule; 2019. aasta [raport](#) Kreekale; 2020. aasta [raport](#) Hispaaniale; 2020. aasta [raport](#) Iirimale; 2020. aasta [raport](#) Portugalile). CPT on kritiseerinud osakonna nappe teraapiavõimalusi ning patsientide täielikku isoleerimist (sisuliselt üksikvangistust) 2017. aasta Eesti visiidi [raportis](#).

Kordan varasemat [soovitus](#) otsida osakonna patsientidele senisest mitmekesisemaid vaba aja veetmise ning terapeutilise tegevuse võimalusi. Tuleks luua ühistegevuse ruum, et patsiendid ei oleks sunnitud pidevalt viibima üksi lukustatud palatis.

9.2. Videovalve

Videovalvet rakendatakse osakonnas samamoodi nagu [2016. aastal](#), õiguskantsleri eelmise kontrollkäigu ajal. Kõikide patsientide suhtes rakendatakse pidevat videovalvet nii palatis kui ka tualett- ja pesemisruumis. Iga patsiendi toimikus oli kirjas arsti otsus videojärelvalve vajaduse kohta. Otsuste põhjendused olid enamjaolt napid ning ühesuguse sõnastusega.

Ühe palati WC-sse paigutatud videokamera objektiiv oli häguseks muudetud. Personali sõnul hägustas kaamerapildi patsient ise. Kuna tegemist ei ole enesevigastustele kalduva inimesega, ei

näinud osakonna töötajad kaamerapildi hägustamises probleemi. Samas ei erinenud selle patsiendi kohta tehtud videovalve rakendamise otsus teistest videovalve otsustest, mistõttu jäi ebaselgeks, millele tehtud erand tugines. Jäi kahtlus, et ulatuslik videojärelevalve patsientide üle on juurdunud praktika ning iga patsiendi kohta vormistatud napp otsus on tehtud vaid vormi täiteks ega põhine tegelikel kaalutlustel patsiendi seisundist lähtuva jälgimisvajaduse kohta.

Õiguskantsler mõistab, et videovalve abil on personalil võimalik saada parem ülevaade osakonnas toimuvast ning vajaduse korral kiirelt sekkuda. Ometi peab turvalisuse tagamisel arvestama ka patsientide õigusega privaatsusele ja üldjuhul hoiduma palatites ning WC-s ja pesemisruumides videojälgimisest.

Õiguskantsler on väljendanud [seisukohta](#), et videovalve on vaid lisameede, millega ei saa asendada meditsiinitöötajate kohalolekut ning tähelepanu. Sama on rõhutanud ka CPT (vt 2020. aasta [raport](#) Moldovale). Kontrollkäigu ajal kogutud andmete põhjal võib järeldada, et videovalve on mõeldud asendada osakonna personali. Kui parajasti on tööl vaid üks õde, siis on tal äärmiselt keeruline pakkuda tuge, tegevust ning järelevalvet kõigile osakonna patsientidele.

Õiguskantsler on [varem](#) öelnud, et videovalve kasutamine osakonna tualettruumis riivab tugevalt patsiendi õigust privaatsusele. Samuti on õiguskantsler korduvalt³⁴ juhtinud haiglate tähelepanu sellele, et videovalve rakendamisel tuleb lähtuda [Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmääruse](#) põhimõtetest, ning on rõhutanud, et otsus jälgida inimest hügieenitoimingute ajal peab põhinema konkreetsel juhtumil. Psühhiaatriaosakonda paigutamise ega ei saa automaatselt kaasneda tualettruumi videojälgimine, videovalvet tuleb rakendada osakonda paigutatud patsiendi seisundist lähtudes. Samuti peab pesemis- ja tualettruumi videojälgimise jätkamise vajadust mõistliku aja tagant uuesti hindama. Selline tugev sekkumine inimese privaatsusesse peab olema nii lühiajaline, kui see on patsiendi seisundit arvestades võimalik.

Kontrollkäigul osalenud tervishoiuekspert märkis, et WC-s videovalve rakendamine on väga intensiivne meede ning osakond peaks leidma tehnilise võimaluse, kuidas saaks patsiendi privaatsust toiminguid ekraanil hägustada. Sama on soovitanud oma aruannetes CPT (vt nt 2017. aasta [raport](#) Saksamaale; 2017. aasta [raport](#) Hollandile; 2019. aasta [raport](#) Norrale; 2019. aasta [raport](#) Kreekale).

Kordan varasemat [soovitust](#) kasutada patsientide palatites videojälgimist vaid juhul, kui muud meetmed ei ole patsiendi turvalisuse tagamiseks piisavad. Kui patsiendi tualettruumi videojälgimine on vältimatult vajalik, peaks leidma tehnilise võimaluse hügieenitoimingute ala hägustamiseks ekraanil.

9.3. Ohjeldusmeetmete rakendamine psühhiaatriaosakonnas

Kõik kontrollkäigu ajal osakonnas viibinud patsiendid olid formaalselt vabatahtlikul ravil. Personali sõnul ei osutata osakonnas psühhiaatrilist [tahtest olenematut ravi](#) juba mitu aastat, samuti puudub vajadus rakendada psühhiaatrilise abi seaduses sätestatud [ohjeldusmeetmeid](#).

Patsiente ei kohustata ravimeid võtma. Kui psühhiaatriaosakonda paigutatud kinnipeetav ravimitest loobub, siis võidakse ta viia tagasi vangla eluosakonda või jätta mõneks ajaks arsti jälgimisele psühhiaatriaosakonda.

³⁴ Vt nt õiguskantsleri 09.11.2019 [kontrollkäik](#) SA Pärnu Haigla psühhiaatrikliinikusse; õiguskantsleri 05.05.2018 [kontrollkäik](#) SA Tartu Ülikooli Kliinikumi Psühhiaatrikliiniku laste- ja noorukite osakonda.

Kui psühhiaatriaosakonnas ravil viibiva kinnipeetava või vahistatu käitumine muutub ohtlikuks, toimetavad vanglaametnikud ta psühhiaatriaosakonnast välja ning vajaduse korral rakendatakse kinnipeetava või vahistatu suhtes vangistusseaduses sätestatud ohjeldusmeetmeid. Samuti on vanglas nn rahunemiskamber (vt kokkuvõtte punkt 4), mis asub psühhiaatriaosakonna lähedal ning kuhu vanglaametnike otsusel paigutatakse ka psühhiaatriaosakonnas agressiivseks muutunud või ennast kahjustava käitumisega patsiendid.

Kontrollkäigu kokkuvõtte punktis 4 on esitatud põhjendused, miks kasutuses olev rahunemiskamber selleks otstarbeks ei sobi. Seda enam ei sobi kirjeldatud tingimustes hoida inimest, kelle kohta on otsustatud, et ta vajab arstiabi ning kes viibib uuringutel/ravil psühhiaatriaosakonnas.

Osakonna dokumentidest selgus, et on olnud juhtumeid, kus arstid on etteulatuvalt andnud nõusoleku paigutada patsient vajaduse korral rahunemiskambrisse. Psühhiaatrilise abi osutamisel on etteulatuvad otsused ohjeldusmeetme rakendamise kohta taunitavad, sest arst peab tegema iga patsiendi kohta otsuse konkreetsetest asjaoludest lähtudes (vt nt CPT 2013. aasta [raport](#) Portugalile; 2019. aasta [raport](#) Montenegrole; 2019. aasta [raport](#) Slovakkiale).

CPT on märkinud, et ka vangla tingimustes psühhiaatrilise abi osutamisel peab ennekõike lähtuma patsientide ravi- ja teraapiavajadustest. Kui vanglaametnikel tuleb turvalisuse tagamiseks ohjeldada ohtlikult käituvat patsienti, peaksid nad vältima üleliigse jõu kasutamist või heidutamist (näiteks enesekaitsevahendite täiskomplekti, erivahendeid ja relvi kandes psühhiaatriaosakonda sisenemine ei pruugi olla iga kord vajalik ning võib ärritada niigi hapras seisundis patsiente). Vanglaametnikud, kes puutuvad kokku psühhiaatriliste probleemidega patsientidega, peaksid saama nende inimestega tegelemiseks asjakohase koolituse. Samuti on CPT soovitanud vältida distsiplinaarkaristuse määramist psühhiaatrilist ravi saavatele kinnipeetavatele ja vahistatutele, sest nad ei pruugi haigusseisundi tõttu oma käitumist kontrollida. Ohtlike patsientide eraldamiseks mõeldud ruum võiks CPT hinnangul asuda psühhiaatriaosakonnas, et patsienti ei peaks vangla ühest üksusest teise ümber paigutama (vt nt CPT 2017. aasta [raport](#) Hollandile; 2018. aasta [raport](#) Portugalile).

Kui psühhiaatriaosakonna patsient käitub ohtlikult, võib meditsiinitöötaja otsuse kohaselt rakendada tema suhtes ohjeldusmeetmeid (psühhiaatrilise abi seaduse (([PsAS](#)) § 14). Ohjeldusmeetmete rakendamise ajal peab patsient viibima meditsiinitöötaja pideva järelevalve all ([PsAS](#) § 14¹).

Psühhiaatrilise abi osutamisel väljaspool vanglat on arstid ja teised tervishoiutöötajad paratamatult kokku puutunud patsientide ohtliku käitumisega. Mõnes haigla osakonnas ongi ravil vaid ohtliku käitumisega patsiendid (nt Viljandi Haigla psühhiaatrikliiniku sundraviosakond). Patsiendi agressiivse või ennast kahjustava tegevusega saab haigla meeskond üldjuhul ise hakkama ning väljastpoolt lisajõudude (nt politsei) kutsumise vajadust on ette tulnud harva.

Kontrollkäigul kogutud info annab alust järeldada, et psühhiaatriaosakonna meditsiinipersonal peab töötama tingimustes, mis ei võimalda ohtlikult käituvale patsiendile abi osutamisel lähtuda psühhiaatrilist abi reguleerivatest õigusaktidest. Kuigi formaalselt on Tartu Vanglale antud statsionaarse psühhiaatrilise abi osutamiseks [tegevusluba](#), ei vasta osakonna tingimused psühhiaatriaosakonnale esitatud [nõuetele](#). Osakonnas napib meditsiinitöötajaid, aga ka vajalikke ruume. Kui osakonnas on tööl vaid üks öde, siis on tal võimatu otsustada tahtest olenematu ravi rakendamise üle, patsienti [vajaduse korral](#) ohjeldada ning tagada ohjeldatud patsiendi seisundi üle

[nõutav](#) järelevalve. Samuti pole võimalik paigutada ohtlikult käituvat patsienti selleks kohandatud eraldusruumi, kui sellist ruumi osakonnas ei ole. See tähendab, et arstide ja õdede turvalisus sõltub otseselt vanglaametnikest. Sellises olukorras ei jää meditsiinipersonalil muud valikut, kui nõustuda vanglaametnike tugeva sekkumisega osakonna töösse ning lubada psühhiaatrilisel ravil olevat patsienti ohjeldada viisil ja tingimustes, mis ei ole kooskõlas psühhiaatrilise abi osutamise nõuete ja põhimõtetega. See omakorda võib vähendada patsientide usaldust meditsiinitöötajate vastu, mis raskendab haigestunute ravimist.

Kui vanglas puudub võimalus kinnipeetavat ravida, suunatakse kinnipeetav ravile asjakohase eriarstiabi osutaja juurde ([VangS](#) § 53 lg 2). Seega, kui vangla tingimustes ei ole võimalik statsionaarsel psühhiaatrilisel ravil olevat patsienti turvaliselt ohjeldada ning tagada tema seisundi üle ka nõutav meditsiinipersonali järelevalve, peab vangla viima haigestunu sobivasse ravisutusse.³⁵ CPT on märkinud, et statsionaarset psühhiaatrilist ravi vajava kinnipeetava peaks viima haiglasse, kui vanglas ei suudeta tema seisundile vastavat abi pakkuda (vt nt CPT 2019. aasta [raport](#) Norrale; 2020. aasta [raport](#) Ühendkuningriigile).

Vanglate psühhiaatriosakonnas tuleks luua tingimused, mis võimaldaksid vajaduse korral psühhiaatriaosakonna patsiente turvaliselt ohjeldada ning meditsiinipersonalil nende seisundit jälgida. Kui vangla ei suuda pakkuda seadusele vastavat psühhiaatrilist abi, tuleks haigestunu toimetada sobivasse ravisutusse. Vältima peaks psühhiaatrilist abi vajava inimese paigutamist vanglas olevasse rahunemiskambrisse.

Ootan Tartu Vangla ja Justiitsministeeriumi tagasisidet soovitustele 30.09.2021.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Koopia: Tallinna Vangla, Viru Vangla

Ksenia Žurakovskaja-Aru 693 8404
Ksenia.Zurakovskaja-Aru@oiguskantsler.ee

Maria Sults 693 8404
Maria.Sults@oiguskantsler.ee

---

³⁵ Vt nt ka õiguskantsleri 01.02.2020 [kontrollkäik](#) AS Lõuna-Eesti Haigla psühhiaatriaosakonda.